

KERESZTÉNY MAGVETŐ.

XXII-ik évf.

Julius—Augustus. 1887.

4-ik füzet.

HIT ÉS VALLÁSOSSÁG.

Nem szükség tekintélyre hivatkozni annak állítása végett, hogy korunkban a vallásosság meghanyatlott; a mindennapi élet eléggé bizonyítja, hogy a vallásos élet igen alanti színvonalon áll. Fontosabb kérdés az, hogy miként lehetne e bajt gyógyítani, feltéve, a mi minden kétségen kívül áll, hogy a vallásra szükség van. Mert úgy fogom fel a dolgot, hogy a templom az erénynek oltára, a hol a keresztény erkölcs áldozik, és a hol s a mely által ápolja a lelki világnak legszebb, legnemesebb érzéseit. Mielőtt azonban a betegség gyógyításához lehetne fogni, igen természetes, hogy annak szülő okát kellene megkeresni és megtalálni. Jól tudom, hogy a kutató értelem mindent egyetlen okra akarna visszavinni, és egyetlen okból származtatni azokat a rosszakat, a melyek szülői az elterjedett bajoknak. És minden kétségen kívül ugy is van. A természeti világ alakulása egy főelvből, tegyük, természeti törvényből származik, és ennek a végtermészeti törvénynek is egyetlen okfeje van, a mit nem tudván közelebből meghatározni, ugy nevezzük: Isten. Jelen korunk vallásbeli hanyatlásának okát akarván keresni, éppen nem szándékozom nyomról-nyomra visszamenni és keresni akarni, hogy hol, miből kezdődött a vallásosság ama hanyatlása, mely jelenkorunkban már megdőbbentőleg mutatkozik a magánéletben, a társasági életben, az egyházban és a politikában. Oly számosok annak okai, hogy a ki azokat gyógyítani akarná, annyi mintha a Ganges folyót medréről a vízállástól hegyeken át akarná más mederbe terelni — a folyó mellé épített városok, pagodák, paloták, putrik ellene mondanának — csak vulcanicus eruptiók bírnának más irányt adni. A számtalan okok közül én csak egyet akarok felemlíteni.

Egy 1747. évben kinyomatott predicatio akadt közelebb kezembe, tárgya: Jozsuehoz az égő csipkebokorból hangzott ama szózat:

*) Ez értekezés irójának több elvi distinctioit nem oszthatjuk egészen, de örömmel adjuk e tartalmas dolgozatot közre, melyhez hasonlót minél gyakrabban szeretnénk kapni lelkésztársainktól.

„Ne közeledj ide, vesd le a te saruidat, mert az a hely, a mely felett állasz, szent. E mondást a lelkész előbeszédében ekként tárgyalja: Ki volt az, a ki e szózatot mondotta. Mózes angyalnak nevezi — angyal is, de nem teremtett angyal, mert e részben Elohimnak, Jehovának és atyák istenének nevezetik. stb. Ez a szt.-háromság személyeinek egyike volt. Egyébaránt az atya nem volt, mert angyalnak, követnek neveztetik e részben, az atya pedig sem a fiu, sem a szt.-lélek követe nem lehet, de a szt.-lélek sem volt; következik, hogy a fiu volt, ki az égett és meg nem emésztetett csipkebokorban jelenthette azt is, hogy ő idővel emberi testbe öltöznék, melynek is lenne ugyan égedelme, mindazáltal nem lenne megemészthetése.

Eszembe jutott ebből, hogy az újabb időben is és az elmúlt tizedekben Európa és Amerika országaiban is hasonló viták, irások voltak, vannak az egyházban napirenden, s önkénytelenül támadott bennem az a gondolat, hogy régen is és most is a vallástudósok, a papok, a theologusok, sőt a bölcsészek oly kérdésekkel foglalkoztak a vallás mezején, melyek a lélekre legkevésbé voltak jó hatással, s melyek a vallásos életet éppen nem mozdították elő, mint például az Isten lényege, személyisége stb. stb. a mi tudományoskodásnak elég tudakosság, subtilis szörszálhasogatás, de bennem azt a meggyőződést keltette, hogy a niceai concilium vitáitól elkezdve a vallástalanságnak és a vallás iránti közömbösségnek egyik oka a dogmaticus vallástanítás volt és annak minden kül- és belerő által való erőszakos terjesztése.

Ellentmondásnak látszik; szükséges tehát hogy magamat ki-magyarázzam.

Az emberek egy része vallás és hit nevezete alatt egy dolgot ért, egy fogalom alá tartozónak gondolja; sőt e két szót sokszor felváltva használja, mint synonym szót; atyafiak ugyan egymással, de ha még édes testvérek volnának is, nem egy az értelmök, mint nem egy Pál Péter testvérével és az apa az ő fiával. Mert mi célja van a vallásnak az emberre, mint egyénre és a társadalomra nézve, a melyben az ember él? Bizonyára nemcsak az, hogy az emberek egy különös firma alatt egy akolba gyűjtessenek. A vallásnak, bármily különböző czégek alatt legyenek is az emberek csoportosulva, kell lenni valami közös vonásának (a különös mellett), a mi nem szín, nem formaiság, hanem a mi lényeg. Hogy megértessem magam, ez irás folyamában, a fennebbi ellentmondó állítás igazolására szükségesnek vélem egy (tegyük fel) önkényü megkülönböztetést tenni

a vallás és hit fogalma felől. Hit alatt értem, mikor az ember hiszen Istenben, hiszen gondviselésében, hiszi hogy az Isten a jót megjutalmazza, a gonoszt megbünteti, hiszen mindenhatóságában és mindentudóságában, igazságában, szeretetében, irgalmasságában, — hit alatt értem, mikor az ember hiszi, hogy Isten akaratja és kívánsága szerint kell élni, gondolni, érezni és cselekedni, és mikor az emberben oly lelkiismeret támad, mely Istennek léteében és tulajdonságaiban való hit által megvilágittatik és tápláltatik a lélekben. Vallás alatt értem azt a formáságot, mely által az ember táplálja, erősíti, oltalmazza lelkének e hitét. A hit közös minden kereszténnyel, sőt sok tekintetben nem kereszténnyel is. Vallás sokféle van és formailag kisebb nagyobb mértékben különböznek egymástól. Hogy képletesen fejezzem ki magamat: hit az, a mi a templomokban láthatatlan; vallás az a mód és forma, a mely szerint e láthatatlan imádtatik. Nagy a különbség szerintem a hit és vallás között. A hitnek mulhatatlan követelménye a vallásosság; a vallásosság nem tételezi fel mulhatatlanul a hit lételet. Idézhetem a legnagyobb és illetékes tekintélyt, a Jézust, midőn így szólt: E nép csak ajakival közeledik hozzám, de szívében messze távol van, és ismét: nem azok mennek be a mennyeknek országába, a kik azt mondják: uram, uram, hanem a kik cselekszik az én mennyei atyám akaratját; és a Farizeusok eleni számos kifakadását. Sőt kimondhatom, hogy a vallásosság és templomozás az embert becsületessé, erényessé, kereszténnyé még nem teszi, de a hit, becsületesség, keresztényi erények azok, melyek a templomokban áldoznak az erények szépségének, jóságának.

Mi tehát a célja a vallásosság által ápoltt hitnek? Az, hogy az igazságnak, jó érzésnek, cselekedetnek eszménye legyen az ember számára az Isten léteében és tulajdonságaiban való hitben, az hogy a szerencsétlen, a földi élet ezer viszontagságaiban leveretett ember vigaszt találjon az Isten gondolatában, és a hit, reménység, Istenben való bizalom által megmentessék a vég elcsüggedéstől, s annak napjainkban oly sűrűn látható szomorú következményeitől — az hogy a szerencse és hatalom birtokosságában mérsékletet költsön fel, s ápolja az emberiséget összekapcsoló szeretet, szánalom, jótékonyosság legnemesebb érzelmeit. Szóval hogy az emberben lelkiismeretet teremtsen.

De hogy e cél eléréssék, mi szükség van arra a tanra, vajjon Isten teremtette-e a látható világot, vagy az ő szent fia, a Jézus Krisztus, a ki minden historicus és minden kereszténynek tudása

szerint Augustus római császár idejében született. A fenn irt czélok elérésére befoly-é vajjon legkisebb mértékben is, hogy az Isten megtestesült, s vajjon az urvacsorában, a kenyérben és borban, vagy az ostyában van-é a Jézus valóságos teste? vagy az asztal felett, vagy az alatt van-e? S pedig mit tettek eleitől fogva a conciliumok, a papok, tudósok, sőt az udvarok, udvari kör? E külső héj felett vettekdedtek, s üldözték egymást, a külsőséget erőszakolták a lélekbe, s elnyomoritották azt a hitnek hátrányára . . . Aztán csuda-é, ha ezektől a kabalistikus tanoktól előbb a miveltebb és tudományos osztály fordult el, szánólag mosolygott reá, vagy éppen ignorálta; később a 18-ik száz végén, megtámadták magát a hit lényegét, az Isten existentiáját, s mindazt a mi a hitre, s a keresztény moralra vonatkozik. Csuda-é, ha a tudomány és felvilágosodás terjedésével az emberiség minden rétege e miasmaticus betegségtől megkapatva, a formaiság abszurdításából maga a lényeg ellen hibázott s mindinkább vallástalanná, hitelenné lett, egész napjainkig.

Hogy különböző vallás-felekezetek támadtak, kifogásolni nem lehet, noha kívánatos lett volna, hogy mint a kereszténység első száz évében, miként az apostolok kezdték, csak a Jézus és az ő evangeliuma hirdettetett volna; de ha már a nagyravágyás, önzés, különczködés nem tudott megférti ama keretben, ha már a hatalomban elbizakodott klerus a hierarchia setét fátyolával borította el a népeket, pénzért árulta a hivatalt, méltóságot; lesúlyesztette a keresztény morált: önként kellett támadni a különböző vallásfelekezeteknek. Luther és Kálvin csak a közóhajnak, az emberiség jobb érzelmének adtak kifejezést. De minden keresztény vallásfelekezetben a belső lényeg az a hit, mely Jézust lelkesítette, és az az evangelium kellett volna, hogy legyen a cultus, melyet Jézus és az apostolok hirdettek. A Jézus vallása is ily czélból alakult szemben a zsidó vallással, a farizeusokkal és sadduceusokkal. Az apostolok korában a szegények táplálására, a nyomorultak felsegítésére külön hivatal volt, az urvacsora később közös ebédkezés volt a szegények részére. Jó darab ideig, korunkig iskolákat tartottak a vallás felekezetek, a klassicus idők tudományát, művészetét fentartották, az államokba nemesebb galyat, a humanismus ágát oltották, adományozott vagyonukkal a szegény, de jelesebb tehetségeket segítették, s kiki a maga felekezetebeli szegényein a szegénységnek terhét megkönnyíteni törekedett. Igenis, ily különös czéljai voltak a különböző vallásfelekezeteknek. De fájdalom az evangelium tiszta és önzetlen igazságaival nem eléggé telt lelkek a különböző vallásfelekezetek

egymást érintő gyepüjébe mind több-több szúrós töviseket raktak, foglalásokat tettek a külső formaságoknak, s a helyett, hogy az elszigetelő sánczokat elsimitgatták, s a közös érintkező pontokat felkeresték volna, a különböző vallásfelekezetek pásztorai és követői szókat, gondolatot, eszmét találtak fel, csak azért is, hogy egymástól idegenedjenek; és e formaságokért üldözték egymást s a nagy tusában az evangelium erényei, a kert virágai letapostattak, hiveség, szeretet, hála, reménység, bizalom helyett az irigység, kárörvendés, gyűlölet, önzés, bosszuállás stb. burjánjai mindinkább elborították az evangelium mezejét. Az egyháztörténelem lapjai elég bizonyítást adnak erre.

Nem mondom, hogy a formaiság nem tisztítja a lényeket; sőt a külső szépség, a lényeg feláldozása nélkül, annak becsét ad. Igen csekély szerepkör jutott volna ama sok szép erőt elnyelt tudományoskodásnak, melynek neve christologia s nem éppen volna, vagy lett volna oly terjedelmes, oly értelmetlen s jó darab ideig minden más szellemi foglalkozást kizáró tudomány a theologia, ha csak az evangelium hirdettetett volna.

Az evangeliumi örök igazságok hirdetése által javult, művelődött volna az emberiség erkölcese, rázkódás nélkül tisztultak volna azok a politikai eszmék, melyek nagy forradalmak és sok vér áldozat árán vásároltattak meg, és minden jelek szerint a roppant fegyvererőknek, mint terhes felleeknek összecsoportosítása által, vásároltat hatnak meg. Csak így nevezhetné a keresztény vallás és állam magát a föld más népei irányában missionariusnak, midőn e nélkül alig lehet érteni, hogy India s Afrika különböző törzsei miért cserélnék el őseik bálványát — csak a formaságot tekintve — más hasonló bálvánnyal, a kereszttel, s miért ne imádkozhatnák Istent táncz-czal, lakomával, sipszóval éppen úgy, mintha leborulva, térdelve, vagy összetett kezekkel imádná. Valóban e pontnál kételkedve áll meg a gondolat, hogy a keresztény vallás terjesztésével kipusztult Amerika rézszínű népe, s vajjon nem e sors vár-e Ausztrália s Afrika még ismeretlen népeire? S pedig a Jézus azt mondja: Zsidónak először, azután minden pogánynak s hogy az Isten a kövekből is fiakat terem t Ábrahám nak.

Ezek láttára gondolkodás fogta el az értelmet s a hirdetőkből indulva ki a hirdetett dolog iránt, kétely fogta el a sziveket e tudomány idvezítő voltában, s miként a catholicismusból annak idejében kifejlődött a reformatio, úgy a reformatióból, a mysteriosus val-

lásosság külső formaságának mindenáron és a sophismus minden találékonyságával való erőszakos terjesztése miatt fejlődtek ki tanok, eszmék a naturalismustól az istentagadásig; s a mi még rosszabb, a minden erkölcsi kötelezettségtől szabadulni kívánó emberek egy nagy része, a társadalom minden rétegében, mohón ragadta meg az alkalmat a példa után, hogy a hitet, lelkiismeretet kioltsa lelkéből, és hogy az önzésnek, gazdagodásnak, az anyagnak, a testi kény és gyönyörnek éljen, hitetlenségben, vallástalanságban, Isten nélkül.

Hogy ez az állapot a társadalom minden rétegében, alant és fent, nagy részint így van, nem igen szükség bizonyítani, szemünk előtt történik s hogy ez állapot nagy részint a fenn elősorolt okokból származik; nem igen gondolom, hogy nagyon csalatkoznám.

De az lehet a nagyobb kérdés, hogyha napjainkban a vallásos hit meghanyatlott, mi által és miként lehetne e hitet felébreszteni és azt fenn is tartani.

Ha valamely tudományt subjectivnak lehet mondani, az Istenről való tudomány és megszerzési módja kétségtelenül subjectiv, habár annyi objectivitás van benne, hogy a különböző idők és messzi kor, a különböző népségek hitnézetének tanulmányozása szabályozólag befolyanak subjectiv uton szerzett hitfogalmainkra. Azt hiszem, ha lehető legtöbb embernek, subjectiv uton szerzett hitfogalma előttünk állana, oly kincsalmaz volna ez, mint akár a legköltőibb népnek rege, mese és dalgyjteménye. Egy a tárgya hitnek, az Isten, akár a könyvből, akár a természetből, akár az események és történelemből támadjon is bennünk a hitképzet. A fődolog az, hogy megismerjük, azaz, hogy lelkünkbe ültessük, vagy tán jobban mondva, hogy életre költjük, hogy bennünk legyen és hogy minél több egyénben, hogy az egész világban, minden külön nép- és nemzetben ugyanazon Isten, ugyanazon tulajdonságaival legyen mindenikben. Ez a kereszténységnek célja és nagy missiója a polgáriarsult államokban.

Emlékszem, mint 7—8 éves gyermek téli estén, a családi körben, az asztalt alig érve fel, olvastam egy nagy könyvből Ádám és Éva paradicsomi történetét: hogy beszélt velük az Isten, miként hagyogatódzott, s mikor hibát követtek el, hogy jelent meg nekik, s mily félve közeledett Ádám Istenhez, Isten miként feddette meg s tiltotta ki a paradicsomból. S mikor Kain kicsalta Abelt a mezőre és ott megölte, hogy jelent meg Isten s kérdezte Kaintól, hol van a te atyádfia, az ő vére kiált hozzám a földről; s miként átkozta meg Kaint, s Kain elbujdosott. Hogy Ábrahámnak miként jelent meg

Isten s kívánta, hogy áldozza meg fiát, Izsákot, hogy kötözte meg Ábrahám Izsákot s Izsák mily ártatlanul kérdezte: hol van az áldozatra való barom, s az atya könyezve felelte, gondot visel az Isten. stb. stb. Ezek a képek lelkemben kitörölhetetlenül megmaradtak. 42 éve, hogy mint pap hirdetem, hogy az Isten lélek, nincs testi formája, emberhez hasonlósága, de nem tudok megszabadulni amaz első benyomási képzettől, hogy az Istent, mint személyt képzeljem, a ki jön, szól, lát, parancsol, s a mily kitörölhetetlen a képzet, éppen oly kitörölhetetlen bennem az a hitbéli képzet, hogy ő van, mindent tud, mindent lát, mindenütt jelen van, mindenható, a jót megjutalmazza, a gonosztságot megbünteti, igazságos és gondviselő. Hogy e képzetet a természeti dolgok ismerete, az események és történelemnek tanulmányozása s a tapasztalat erősítette, világosította, azt nem vonom kétségbe, de hogy mindezek annak a képzetnek nem voltak kezdeti felébresztője, annyi bizonyos. Nem tudok, mondom, ez eredeti képzettől megszabadulni s az igazat megvallva, nem is akarok; tartok attól, nehogy lelkem nyugalmanak megháborítására, édes reményeim és bizodalمام szent szálainak szétszaggatására, a naturalismas, a rationalismus, az agnosticismus, vagy tán éppen az atheismus útjára tévelyegjen elmém. Én e hitre, Istenről való képzetre s ha úgy tetszik fogalomra, mint erős fundamentumra, fel tudom építeni a Jézus evangeliumát, el tudom oda szép rendben, mint egészen oda illő, oda tartozó dolgokat helyezettetni. Ez eredeti hit nélkül nem tudnék hinni a Jézus evangeliumában. E hit egy próbakövet ad nekem, a melynél fogva megtudom bírálni a Jézus által tett kijelentés igazságát, a mely megértelmezi nekem, hogy miként igaz az, a mire a Jézus mondja; a betű megöli, a lélek az, a mi megelevenít. E hit bizonyosságot ad nekem, hogy a Jézus parancsolatja isteni kijelentés, mert congrual eredeti, Istenről szerzett hitemmel és fogalmammal. E hit nélkül nem volna mivel bebizonyítsam magamnak, s elhitesse magammal, hogy a Jézus evangeliuma igaz, isteni eredetű és kötelező. Ugy hiszem, ez Istenről szerzett hitem nélkül reám nézve a Jézus evangeliuma olyan volna, mint a farizeusok tudománya, kik az edénynek külső részét megtisztítják, de belől nem; kik a külső formát megtartják a látzatért, de által is hágják hasznukért; mert nem a lélek indításából cselekszik a jót, s nincs az a belső szózat, a mi arra kötelezze.

Miért kell cselekedni a jót? azért, mert hasznos, vagy — mint a bölcsészek mondják — mert a jó és a szép magamagáért jó és szép? Nem, hanem azért, mert a szép, jó és igaz, azért szép, jó és

igaz, mert Isten akaratjával megegyezik. Miért kell elkerülni a gonoszságot, kegyetlenséget, gyilkosságot, stb. stb.? Ugy hiszem, nem egyébért, hanem azért, mert Isten a gonoszságot nem szereti, megbünteti a kegyetlenséget, üldözötté teszi a gyilkosságot. Hogy mikor, miként, kik által büntettetik meg a gonoszság, jutalmaztatik meg a jó? az az Istennek törvényszerű, de végére mehetetlen bölcsességű titkai közé tartozik, melyet a múltban látunk, a jövőre nézve pedig sejtünk, hiszünk és gondolunk. Maga a Jézus, evangéliuma rendelkezéseit nem egyébbel bizonyítja, hanem azzal: cselekedjétek az igazságot, irgalmasságot, mert ez az Isten előtt kedves. Azoknak a nagy erkölcsi igazságoknak támpontja, mindenütt az, hogy az Isten úgy akarja, úgy szereti s a Jézus is kinyilatkoztatja: Én csak azokat cselekszem, melyeket az én mennyei atyám reám bizott. Én és az én mennyei atyám egy vagyunk. Ez teszi a Jézus egyéniségét oly kiváló jellemmé, oly felemelkedett, méltóságosan nyugodt alakká. A keresztény moralnak tehát alapja: hit az Istenben; meg kell először lenni ennek a hitnek, hogy az evangélium igazsága aztán hatással legyen reánk. Valóban az új testamentum nagy összeköttetésben van az ó-szövetségi történetekkel, mert ezek aduak hitet Isten lételéről, tulajdonságairól, s nem hiszem, hogy jó dolgot cselekednének azok, kik az ó-szövetségi történetet a bibliából kivetni akarnák.

Nem vonom, nem vonhatom kétségbe, hogy más úton is szereznek igen sokan képzetet, hitet maguknak Istenről, tulajdonságairól; hiszem azt is, hogy eme más úton szerzett képzet erősebb, tisztább, márkásabb vonásokkal lehet beírva a lélek táblájára, fődolog az, hogy hite legyen az embernek Istenről és hogy ez az Isten ugyanazon tulajdonsággal bírjon reá nézve, mert csak így lehet közös törvény, jog és kötelezettség, mert csak az lehet az emberiség tökéletesedésének és mivelődésének emelkedő szárnya. Valóban, az egy társaságban, egy államban, vagy egymással szövetkezésben levő államokban egy hitnek kellene lenni és csakis ezáltal van jogosultsága a keresztény államoknak a pogányok meghódítására.

Azt mondják, hogy az árván nőtt gyermekek rosszak szoktak lenni. Ha e gyöngédtelen mondásban van valami igaz, csak annyi lehet az alapja, hogy mivel többnyire a családban az anya mellett szerzi meg a gyermek hitképzetét az Istenről, az anya nélkül nevedett gyermeknél hiányozhatik ez első hitképzet; noha éppen nincs kizárva, hogy más úton is maradandó jó benyomást ne sze-

rezhetne. De az sem vonható kétségbe, hogy a gyermeki korban nyert képzetek maradandóbbak és az azokra való visszaemlékezés mindig eleveőbb.

Azt vonom ki ezekből, hogy ha a vallásos hit korunkban meghanyatlott, a mint ezt maga az élet, mindennapi tapasztalat, a köz-erkölcsiség romlottsága, a társadalom különböző rétegeiben észlelhető corruptio bizonyítja, csak úgy gyógyítható, ha már a kis gyermek lelkébe az Isten képzete és tulajdonságairól való hit mintegy fényképeztetik és e fénykép idő előtt a felekezeti doctrinák, féltékenységgel által meg nem zavartatik, el nem homályosittatik.

Tekintettel tehát arra, hogy korunkban a tanítás már általános kötelezettséggé emelkedett; tekintettel, hogy kevés gyermek dicselkedhetik jó nagyanyával, okos, vallásos édes anyával, kiktől kétségen kívül a legbiztosabb oktatást nyerhetné; hogy az anyák egy részének vajmi kevés, az is zavaros és babonás, hitük van, a más rész 2--3 éves korában gyermek-kertbe adván kedves magzatát, teljesen felmentettnek érzi magát a nevelés gondjától — mindezek tekintetbe vételével, nem gondolom, hogy indokolatlanul vonnám le azt a következtetést, hogy a vallásosság felköltésére egyik legalkalmasabb eszköz a gyermekkorban a szenttéörténeteknek nem reá parancsolt, hanem reá vezetett, önkéntes olvasása.*)

Kétségkívül, hogy Isten-hit nélkül is felnevekedhetnek a gyermekek ifjává, férfivá, lehetnek nagy tudósok, ész- és technicali nagy ügyességgel birhatnak, válhatnak belőlük politikusok, államférfiak, ügyvédek, doctorok, mindenféle hivatalosok, tisztviselők, stb. egy fog hiányozni bennük Istenhit nélkül: a jó lelkiismeret és a közerkölcsiség kötelezettségének elfogadása.

A gyermeki korból kikelt, felserdült ifjunak elég munkába kerülnek a tanodákban a számok oszthatósága, a nyelv törvényei, szabályai, az elemek sokfélesége, tulajdona, a szegletek mekkorasága, a történelem egymásutáni következése, chronológiája stb., sem idő nem maradna reá, sem nem oly erős még a tudományban, hogy abban a korban a számok végtelenségében, az elemek alkotásaiban, a szegletek és oldalak viszonyában, a hangokban és színekben Istennek végtelen

*) Mikor a Dávid Ferencz-egylet megalakult, azt hittem, ez egylet programjába felveszi a bibliai történeteknek olcsó és tisztas alaku terjesztését. Átlátom azonban, hogy igen nehéz azokat a történeteket úgy szerkeszteni, hogy az éppen ily elemi iskolába tanuló kis gyermekeknek és a családnak is teljesen megfelelő legyen.

erejére figyelmeztetni lehetne, annál kevésbé egy egészen új dogmával megzavarni, a mely legfeljebb türelmetlenné és elfogulttá tehetné. A mint nő testben és lélekben, ha megvan lelkében a gyermek korában fényképezett Isten-hit, erőssé fejleszti és vallásossá teszi őt a gondolkozás, a tudomány, a felolvasások, avagy az ifjuság botlásai, az élet kísértése, a megpróbáltatások, a szenvedések, és mindinkább átlátandja: Minden az Istentől van, mindenekben Isten van.

CSEGEZY LÁSZLÓ.

AZ ISKOLA-ORVOS.

A szülők bevallják, hogy egymagokra nem tudják gyermekeiket felnevelni. És ezt nem is engedi meg Európának egyetlen cultur-állama sem. Mindakettőnek igaza van. A szülők különösen, hogyha gyermekeiknek magasabb műveltséget akarnak biztosítani, kénytelenek valamely középiskolára bízni a nevelést. Hogy ha az iskola célja nem volna egyéb, mint a gyermekeket úgy ápolni, hogy bennök semmi testi és szellemi romlást ne szenvedjen, akkor az iskola kötelességét végezné, melynek teljesítése nem is volna nehéz dolog. De az iskolának ennél többet kell teljesíteni. — Álláspontja magasabb, s többet is teszen; de éppen az iskola emez álláspontjában bajos eldönteni, hogy mi a kötelesség és mi az optimum. Hogy e tekintetben, nemcsak a dolgokat egyeztetni, hanem javítani is lehet, a felett ma már sem a szülők, sem a tanférfiak között véleménykülönbség nem lehet. Ma már gyárakba is állami felügyelők rendeltetnek a végre, hogy a gyárimunkát végző gyermekeknek munka minőségét, munka idejét, törvényes korlátok között felügyeljék. Ma a tanuló-ifjúságtól is komoly kötelesség-teljesítést kíván minden előre látó állam; tehát kénytelen, hogy ennek fejlődésére, munkásságára, s főképpen az egészségére is felügyeltessen. Minél többet foglalkozik valaki e dologgal, annál inkább arra a meggyőződésre kell hogy jusson, hogy az iskola-egészségtan körében jártas orvos egyedül tud megítélni némely körülményeket, éppen oly szakértelemmel, mint más dolgokban véleményt és ítéletet csak éppen a tanítótól várhatunk.

A tanítónak lehet az egészségtan felől általános fogalma, de ezt tanítani csak orvos taníthatja. Voltak a régi időben, s vannak ma is orvosok, kik tanítottak és tanítanak. A Hygiénicusok követelése mindinkább előtérbe lépnek, s jeles paedagogusok is nem egyszer hangoztatták már azt, hogy az orvosoknak be kell folyni az iskolai élet rendezésébe. Időszakonkénti véleményadások és vizsgálódások e cél felé nem vezethetnek. Az orvos befolyása csak akkor lehet eredményes, hogyha a tanítóval egyenlő votuma és joga van.

S véleményének keresztülvitelére gyakorolhatja fellebbezési jogát szakértő felsőbbséghez. Hogy e kívánság nem túlhajtott s nemcsak idealismuson alapszik, azt ma már a mi hazánkban intézkedések mutatják. Beállítottak az iskolai orvosok, kik egyszersmind egészségtanítók, s most valósul meg az mit Frank ezelőtt 100 évvel az iskolákat illetőleg kívánt. Az igaz, hogy 100 év óta a dolgok nagyon megváltoztak s gazdag statisztikai adatokkal rendelkezhetünk, melyekből nemcsak az iskolák haszna tűnik ki, hanem az a veszély is, melyet magukban rejtnek. A mennyire irodalmi uton tudni lehet a dolgot, úgy tapasztalhatjuk, hogy vannak egyesek, kik ez üdvös rendelkezésnek ellene is szegülnek, de a nagyobb része a nevezetesebb tanítóknak és tanférfiaknak, csakis örömmel üdvözlí ez intézkedést.

Nálunk meg van a kezdet, s az eredményt a jövő fogja megmutatni. Mi az iskola-egészségtannak tudományos oldalát illeti, abban a szomszéd országok jóval megelőztek minket. Általános és igaz az a panasz, hogy e tekintetben nagy ellenállást kellett leküzdeni, jóllehet a tanulóknak nem hitöket megtámadni, hanem csak egészséget akarta védeni s minden törekvés abban központosult, hogy az új nemzedéknek nemcsak nevelése, hanem egészsége is jobb legyen. E versengés a jó ügynek annyira hátrányára volt, hogy a Hygienicusok egy és más dologban engedni kezdettek, mivel beléuntak az egyenlőtlen küzdelembe; mert ha a bureaucraticus schablon és tudomány-harczra kelnek, az eredmény felől senki sincs kétségben. A tudomány előbb-utóbb győzni fog, de kár van az idővesztegetésben. Okos ember ez ellenkezést meg sem őrti, s úgy tűnik fel, mint midőn hajdan a régimódi czehek versengtek egymással. Hogy iskola-orvosok és tanárok, sőt az egész isk. igazgatóság egymással jól megférnek, mutatja az a körülmény, hogy a Rajna melletti Frankfurtban Spiess tudor iskola-orvos 27 isk. igazgatójával folytonos érintkezésben van, és a legjobb egyetértésben intézi ez iskolák egészségi ügyét.

Vannak szakkérdések, hol a közönség rendesen alászokta magát rendelni a közvéleménynek. Vannak közművelődési kérdések, melyekben mindenki jogosítva érezheti magát, nem úgy érezni és cselekedni, a mint az egy laicustól várható, hanem úgy, mint egy hazafi, ki szabadon gondolkozhatik s nem érzi szükségét annak, hogy véleményében és nézetei nyilvánításában iskolamesterek vezessék. Tanító és orvos egy nemes feladat teljesítésében igen fontos tényezők, melyek a nyilvános nevelés megvalósításban fontos és együttes munkát végezhetnek el. Lehet, hogy ez egyesítések módja s

keresztülvitele még sok középiskolai tanférfi előtt lehetetlenségnek tűnik fel, de a kétely nagyon hamar eloszlik, mihelyt a dolog ténynyé válik. Így volt már ez sok dologgal e világon. Hogy vajjon a közönség, az orvosok befolyását az iskolára nézve, hogy fogja venni, azt nem tudhatom, s nagyon is csodálkozom a felett, hogy az orvosok e kérdést napirendre mért nem vették még fel? De kérdjünk meg bárkit, hogy vajjon a mostani iskolai rendszerrel egyetért-e? Alig hisszük.

Azt nem merném állítani, hogy bármily szorgalmas legyen az iskola-orvos, egyhamar magát mint fontos hivatalos személyt elismertesse. De nem tudnám érteni, hogy miért ne foghatna a családok házi orvossával jól kijönni. Hogyha köztük véleményeltérés lenne, egyiknek vagy másíknak nem lenne igaza, van felettek hatóság, mely éppen úgy ítélhet az egészségi dolgokban, mint máskülönbén döntő befolyását gyakorolja a paedagogiaiakban. S ha mindezt tekintetbe vesszük, gyaníthatólag, a közönség (értem alatta a gyermekek szülőit) csak üdvözölni fogja és hálás elismeréssel méltatni azt, ki gyermekeik egészségét védelmezi. Hazánk most már ez uton halad. Az orvosok befolyása az iskolára ma már nemcsak a járványok s a ragályok ellenőrzésében kell hogy nyilatkozzék. A tudomány folytonosan előhalad s felfedezett az iskolában még más ártalmakat is, melyek elől hallgatólag kitérni, éppen nevelő-intézetnek, nem lehet.

Lássuk azonban egyenként, hogy országunk szomszédságában hogy áll a dolog. 1870. óta az osztrák belügyministeriumban van egy egészségügyi tanács. Ebben ül 6 rendes előadó, kik három évre vannak választva. Ausztria minden egyes országára nézve külön egészségügyi tanács van, s vannak fizetéses országos egészségügyi előadók, ezenkívül minden járásban vannak járási orvosok, s ezenkívül a községekben községiiek. A Bécs városi orvosi hivatalban 17 orvos van. Hogy ily nagyjelentőségű városban e 17 orvosnak, ha a közegészség ügyet hiven akarja szolgálni, van mit tegyen, a felől senki sem kétkelhetik.

Az országos törvény 1869-ben rendelkezett a felől, hogy egészségi tekintetben az iskolákat felügyeljék, de tudtommal 1873-ig e törvények nem léptek életbe, mert sem egészségügyi szabályoknak, sem intézkedéseknek semmi nyomát nem lehet találni az irodalomban. Mig nem 1868 ban, a kitünő és nagyérdemű birodalmi képviselő dr. Roser egy tartalmas beszédben indítványt tett, hogy a városok közegészségi viszonyaiban reformokat léptessenek életbe, és egy bizottság javaslatot is dolgozott ki, melyben az iskolai egészségügy is

érintetik. És az egész birodalomra nézve egy központi egészségügyi hivatal szervezését ajánlják. Erre 1870-ben egy nagyon hasznos törvényt hoztak, melynek kifolyása volt a közegészségügy szervezése, mely meg fogja teremteni azt a nevezetes központi hivatalt, mely országos közegészségügyi tanács nevezete alatt, áldásteljes működését csaknem minden európai cultur-államban gyakorolja.

Hogy miként áll az egészség cultiválása Németországban, arra sokféle adatot lehetne felhozni. Vannak egyes nagyobb városok, hol ez előmenetel már productiv hasznot is mutatott fel. Vannak meg mások, melyek csak érdeklődést mutatnak a dolog iránt; hanem ismerve a német nemzetnek cultur hajlamát, hogy ellenszenvet mutatna e dolog irányában, az feltennünk sem lehet.

Franciaországban 1873. óta még gyakorlatibb oldalról vették fel az egészségügyi dolgokat, mint a németek. Ez idő óta egyes községekben egészségügyi felügyelők vizsgálják az iskolákat. Es a Seinei departementban 1879. óta az összes iskolák rendszeresen, orvosok által egészségügyileg kezeltetnek. E célra felfogadtak 114 orvost. Minden orvos 3 évre van szerződötve s fizetése 800 frank. 1880. óta Lyonban 8 iskola-orvos van, minden egyes orvos 12 elemi iskolát, 4 vagy 6 gyermek-menhelyet kezel s az iskolákat havonként 2-szer, a gyermekmenhelyeket 4-szer kell hogy megvizsgálja s fizetése azért 1500 franc.

Lille, Bordeaux és Havre hasonló intézkedést léptetett életbe, s rövid idő alatt tapasztalta áldásos hatását, mert a test ápolása ez intézkedés után mindenfelé figyelem tárgya lett. A Seinei departementban a havi kétszeri rendes vizsgálaton kívül köteles az orvos még annyiszor, a hányszor szükség van, visitatiót tartani. E visitatióknál figyelmet fordítanak: folyósokra, udvarra, játszóhelyre és árnyékszékekre. Mind e vizsgálatoknál az iskolai-gazgatóknak jelen kell lenni. Az orvos által adott rendszabályok szerint kell a tantermeket világitani, fűteni és takarítani. Az ő tanácsa szerint rendeztetnek el a butorok. Ezután következik minden egyes gyermeknek megvizsgálása. Különösen azoknak, kiket a tanítók egy vagy más tekintetből gyengéknek, vagy nem alkalmasoknak jeleznek. Minden ilyen vizsgálat bevégezésénél az orvos az észlelt eseményekről jegyzőkönyvet vesz fel. Ha valamely gyermeknek száján, fülén vagy bármely testrészén egészségtelen dolgot fedez fel, ezt közlik első sorban az iskolai igazgatósággal; innen tudomására adják a szülőknek. Ha valami olyan dolog fordul elé, mely kihatással lehet a közönségre, arról az orvos jelentést teszen 24 óra lefolyása alatt a hatóságnak.

E jelentésből kivonat küldetik az országos kormányhoz; minden három hónapban az iskola-orvosok jelentései összegeztetnek. A tanév végén pedig e jelentések összegéből készül el minden iskolának az egészségi statistikája.

Belgiumban olyan kitünő egészségi intézkedések vannak, hogy nem a miénket, hanem a francziákét is jóval felülmulják. Az iskola-orvosok már régen be vannak állítva. Brüsszelben Janssens rendezte azt a felügyeletet, mely a legjobb eredményt mutatott fel s tíz év óta minden iskolának orvosa van. Minden iskola havonként háromszor vizitáltatik meg; minden hónapnak a végével, az igazgató segélyével, a tanítványok egészségi állapotjáról, az előfordult betegségek természetéről, egyes okokról, melyek a tanulást hátráltatták, szóval az iskolai egészségügyről, az igazgatóságnak jelentés tétetik s egyszersmind javaslat is a káros hátrányok eltávolítására. — Egy belga iskola-orvos fizetése 800 frank. — 1879-ben Brüsszelben 8 iskola-orvos volt. Ugyanettől az évtől fogva Louvain és Antwerpen nyilvános iskolái hasonlólag beállították iskola-orvosait, s még más belga városok is kívánták ez intézkedést. — Az antverpeni iskolák tanáraitól dicsérrel emlitik fel, hogy mily nagy buzgósággal működtek közre, hogy e korszerű intézmény létesülhessen. — Alig, hogy ez intézkedések megszilárdultak, jótékony hatásuk csakhamar neglátszott. — Brüsszelben gondot kezdettek fordítani a fogak ápolására. Minden héten az iskolát egy fogorvos látogatta meg. Megszemlélte a gyermekek fogát s végezte ottan a rendes műtéteket. Ilyen intézkedésnek vetették alá a gyermekkereteket is. 1878. óta vizsgálattják a gyermekeknek a szemeit is. Ennek azután sok tekintetben jótékony befolyása volt a gyermekek egészségi állapotjára, sőt a paedagogiai irányt is sokban javította.

Paedagogiai dolgokat illetőleg Angliáról szokásos hazánkban annyit minden előnyöst írni, ám én, fájdalom, egészségtani szempontból az előttem fekvő adatokból azt látom, hogy a nyilvános népoktatás még paedagogiai tekintetből is nagyon el volt hanyagolva.

Az egészségtani intézkedések pedig messze megette állanak a brüssseliek és a párisiak megett. Azonban Anglia a közegészségügy terén a legelső államok közé tartozik. 1870. óta reformálta nép-oktatását. Azóta minden népiskola havonként legalább egyszer hatósági orvosok által megvizsgáltatik, kik egészségtani javításokra tanácsot adnak. Minden tanítványnak, midőn belép az iskolába, szüleitől egy elismerő bizonyítványt kell előmutatnia, melyben igazolják hogy az illető három hónap óta nem volt ragályos beteg, sem olyan helyeken nem fordult meg, hol ilyen ragályos beteg-

ségek uralkodtak. Hasonló tartalmu bizonyítványt kell minden szünidő után bemutatni. — A középiskolákban az egészségi felügyeletet a Lancel Sanitary teljesíti s ennek meg van jó hatása. 1884-ben egy iskola-egészségi hivatalnok-társulat szervezkedett, mely minden az iskolák egészségét érdeklő kérdéseket tanácskozás tárgyává téve megvitát.

Ennyi elég is lesz tán az idegen államok iskola-egészségügyéről arra nézve, hogy méltatni tudjuk azt az eljárást, mely szerint az iskolák mellé orvosok rendszeresítettek. Mert ha a fentebb említetteket fontolóra vesszük, nem hiszem, hogy tagadni lehessen, hogy ez a tudományos fejlődésre is befolyással lesz. Laicus nézetek és vélemények az orvosi véleményt nem pótolhatják. Ha az iskola ügye csak facultativ kezeltetik, akkor az eredmény nem fog kielégítő lenni. Hiszen azt nem merem állítani, hogy egyszeri vagy többszöri hatósági orvosok által végzett visitatiók merő idővesztegetések volnának, de ezeknél csak általános rendszabályok és intézkedések fentartása és megfigyelése jöhet tekintetbe, de a belső iskola-élet, valamint annak egyes egyénei ismeretlenül és érintetlenül maradnak.

Míg másfelől ha van rendes iskola-orvos, ennek tudni és ismerni kell feladatát. Egy ilyennek működésétől megfelelő eredmény is várható, mert vegyük csak a dolgot úgy, mint Brüsszelben is van. Az iskola-orvos az iskolát és tanítványt gyakran szemléli, sokszor látja. Az analog megfigyelések befolyásolják a testi fejlődést éppen úgy, mint a szellemit. Nincs ezzel az intézkedéssel semmi kócskára téve. A csekély költség rosszat nem, hanem csak jót eredményez, mivel megveti alapját a szellemi hygieniának. Az orvos feladata az iskolában sokféle, mivel kezdetét kell hogy vegye még a szülei háznál, természetes, hogy ez nálunk még csak papiroson levő terv. Néki kell véleményt adni az iskola-épület helyéről, a tervről, az építés vezetéséről. Véleményt kell mondani a berendezésről: padló függöny, tábla, padok stb. elkészítéséről. Ezek látszólag kicsinységnek tűnnek fel, de a jó lelkiismeretű iskola-orvos ezeket kötelességének kell hogy tartsa, mert ha az építkezés meg van, bajos a változtatás, s nem is örömet tesz az. — Azt is meg kell határoznia, hogy mikor lehet egy ujonnan épült iskolát használatba venni, hogyan világítani, fűteni, szellőztetni, vízzel ellátni, fertőtleníteni; az ilyen dolgokon csak úgy futva keresztül haladni, mint hajdanta tették, nem lehet, nem szabad, mert nem engedi a törvény és tiltja a kor miveltszelleme. — Minden iskolai év kezdetén az isk. orvost a teendőik egész sora várja. Minden egyes kö-

zépiskolába lépő tanítványt meg kell vizsgálni phisikai erejére nézve, a mi mindenesetre nehezebb feladat, mint azt meghatározni, hogy melyik évnél kezdődjék a tanulás. Az iskoláknak, ha a testi és szellemi hygiéniát egyesíteni akarják, mert csak ennek lehet üdvös hatása, a következőkre kell figyelmöket kiterjeszteni:

Minden újonnan belépő tanítványról pontos jegyzetet kell felvenni: életkoráról, születési helyéről, eddigi tartózkodási helyéről, szülői lakviszonyáról, teste magasságáról, egyes testrészei fejlettségéről. — (Ehez alkalmaztatik az iskolapadok szerkezetje).

Lélekezési tehetségéről: van-e hajlama tüdővészre, feje alakjáról és haj színéről, fogai mineműségéről, eltérő rendellenességéről általában; szeme fénytörési erejéről, hallási tehetségéről, s hogy mennyiben lehet megengedni a testgyakorlat tanulását. Továbbá az orvos tanácsával részt kell hogy vegyen a tanterv szerkesztésében. Mivel a tanuló ifjúság gyorsan változik, ilyen orvosi részletes vizsgálsnak legkevesebb kettőnek kell évenként végeztetni. A tanév folyamában többször kell az orvosnak a tantermekben megjelenni, hogy meggyőződést szerezzen magának a tantermek levegőjéről, hőmérsékéről, valamint a tanulók testmagatartásáról. Meg kell, hogy figyelje a testgyakorlatokat, különösen a tornázást.

A fentebb elősoroltakkal az iskola-orvos munkája még nem ért véget, mert az előfordult betegségeket nem csak gyógykezelti kell, hanem még jegyzékbe is venni, különösen a ragályosokat. És itt még arra is figyelmet kell fordítani, hogy vajjon nem az iskola okozza-e ezeket? és mi módon lehet rajtok segíteni. Minden körülmények közt meg kell a gyermekektől kérdezni, hogy vajjon a hőség, hideg, léghuzam nem alkalmatlan-e nekik? Figyelmeztetni kell őket testök, ruhájok tisztántartására s mihelyt akar, az iskola találni fog eszközt is arra, hogy a szülőket e tekintetben befolyásolja. Neki kell az utasítást adni, hogy a különböző tanulók, hogy üljenek az írásnál, ő választja és határozza meg a használandó szemüvegeket azok számára, kiknek erre szükségök van.

Fülbeteg gyermekek közül azok, kik kezelhetők, általa mentetnek meg a süketségtől. Minden egyes iskolai megbetegülés neki jelentendő (ez pedig évente nem kevés), ő kell azt, hogy megítélje, hogy mi ennek az oka? vajjon testi hajlam, esetleges körülmény? túlzgatás, avagy túlterhelés? Ilyen specialis észrevételek az iskola-orvosnak lehetővé teszik, hogy a jelenségeket valósággal megítélni tudhassa. Mielőtt az elvi idomítás és tanítás a tanítványnak kárt tehetne, az iskola-orvos közbeléphet, szolgálhat a szülőknél, éppen

ugy mint a tanítóknak tanácsosal? Zsenge és gyorsan növvő fiugyermekok ritkán kerülök ki a szövbetegségeket, ha szokatlan munkára kényyszerítettnek és izgalomnak vannak alávetve. Minél több egyénét ismeri az iskolának az orvos s bajlódik vele, annál könnyebben ismeri fel még kezdetben ezt a bajt s annál könnyebben is segíthet az ilyeneken. Az ily segítségek azonban nem lesznek feltünők, éppen ugy nem tűnik fel ez senkinek, mint az, hogy nem üt be a menkő olyan házba, melynek fedelén menkőfogó van. Nagy tárgyat fognak szolgáltatni az iskola-orvosnak a nehezen nevelhető gyermekek, vulgáris értelemben a rossz nevelésűek.

A túlterhelés kérdésében az ő nyilatkozatai fogják ezt a dolgot legjobban megvilágítani. Mert csak akkor lehet e dolgot valódiságában megítélni, hogyha a paedagogiai elveknek és módszereknek ellenőrzője a hygieniai módszer lesz. A ruházatról, főképpen a lábbelikről az orvosnak kell véleményt adni s az ügyetlen egészség te len divatok utánzóit felvilágosítani s ha kell az iskolai hatóság útján megakadályozni. Nem csekélyebb lesz ezenkívül becse az előhaladásra annak az orvosi véleménynek, melyet az illető iskola hatóságoknak koronként kell hogy az iskola orvos beadjon. S éppen mint a magán orvos kötelezve van mindennemű halálozási esetről a hatóságoknak jelentést tenni, éppen ily nevezetes statistikai adatokat fog szolgáltatni az iskolai betegségek okairól, tartalmáról, évszakok szerinti felléptéről, s hogy ez vagy ama gyermek alkalmas-e a tanulásra, szóval sok anyagot fog nyújtani az állami statistikai hivatalnak.

A gyakori érintkezése az iskola-orvosnak szülőkkel és tanítókkal, helyes és egészséges hygieniai rendszabályok terjesztésére alkalmat fog szolgáltatni. Az iskolát végzett és onnan távozó, egy ily orvostól kaphat jótanácsot arra nézve, hogy testi szervezetének megfelelőleg minő életpályát választhat. Ő adhatja meg a tanácsot, hogy minemű fegyverrel teljesítesse egy évi katonai önkéntességét. Egy olyan iskola orvos, ki nyolcz, sőt tizenkét éven át figyelő és jegyzi tanítványának testi fejlődését, a távozonak adhat testi fejlődéséről egy érettségi bizonyítványt is. Gondoljuk már most csak el, hogy ha az orvos ily módon csatolja magát az iskolához, ennek hatása több léssen, mint hogyha ez az ezelőtti rendszerben hagyatnék. Egy különös tere lesz ez az orvosi gyakorlatnak, melyet kultiválni, ha nem is sokaknak, de egyeseknek lesz kedve és az iskolának jótanácsot és jó eredményt fognak szolgáltatni egy új és erős nemzedék neveléséhez.

Ezelőtt tiz évvel mondotta Gauster, hogy az a kérdés, vajjon az országos tanfelügyelőknek sikerülni fog-e a magok tanácsába orvost megnyerni. Ez nagyon kívánatos volna. Az utolsó tiz év alatt az iskola-egészségtan oly óriási lépésekkel haladt előre, hogy ez nem maradt figyelmen kívül hazánkban sem, s így lettek nálunk is a iskola-orvosok beállítva. Előttük áll a tér, a jövő fogja megmutatni az eredményt. Az egészséges iskolának mennyiségileg kevesebb, de minőségileg jobb anyagja lesz.

DR. BARTÓK ISTVÁN.

XXXVII. ZSOLTÁR.

Dallam : „Mint a szép hives patakra.“

Bosszu ne duljon szivedben
A hitlen emberekért,
És irigység ne eposszen
Orvul szerzett kincsekért:
— Mint a fű levágnak
És gyorsan elhervadnak.
Te bizzál az ur kegyében,
Tégy jót és élj erős hitben!

Gyönyörködve nézz az égre,
S vágyad teljesülve lesz,
Utad ér majd kívánt végre,
Bizalmod csodákat tesz,
Mint éjből világosság
Derül fel az igazság,
Hogy téged megítéljenek
Igaz hitben az emberek.

Várj az Urban, mig kegyelme
Szent jóssággal hozzád tér.
Indulat, bú gerjedelme
Hervaszt, fagylal, mint a dér...
Ne nézzd szerencséjüket,
A kik gonoszt követnek;
Mert azok mind kiirtatnak,
— De mi árthat az igaznak?..

Eltűnnek a hitetlenek,
Mint rohanó pillanat.
Nézed helyüket, — s nem leled,
Hol vannak, mely hant alatt?..
Az igazak e földet
Birják, mint örökséget,
S az Ur áldott kegyelmében
Örvendeznek békességben.

Tanácsot tart a hitlenek
 Agyarkodó serege,
 De az Úr mosolyg felettek,
 Mert beéri vesszeje.
 Fegyver és ív, melyeket
 Igaz ellen emeltek,
 Őn szívöket járja által
 Késő bánat fájdalomával.

Egy parány a hit kezéből
 Jobb, nagyobb kincs, higgy nekem,
 Mint a hitlen fejdelmeké,
 Lenne az bár végtelen...
 A hatalom karjait
 Változások megtörik;
 A hívót az Úr táplálja,
 Bármiféle sors viszályba?

Ösmeri az Úr hiveit,
 Kik, mint a nap fénylenek;
 Hiven őrzi öröküket
 Végéig az időknek.
 Inség, éhség, gyalázat
 Ilyet meg nem alázhat:
 Szükségben is bővölkednek
 Jóvóltából az Istennek.

Elvesznek a hitetlenek,
 Az Úr ellenségei,
 Mint kővér falat eltűnnek,
 Az idő mind elnyeli...
 — A bűn meghizottai,
 A pokolnak fajzati —
 Füst módjára semmisülnek,
 Észrevétlen oda lesznek.

Nézzd, miként fizet a hitlen,
 Ha jótettben részesül:
 Rut hálátlanság keblében
 Csalfasággal egyesül.
 Az igaz, jó tettetted
 Csak jóval hálálja meg.
 Irgalmasság van szívében,
 Ő is segít a szegényen.

Az igaz bár merre járjon —
 Az Úr gondja van vele,
 Nem veszhet el semmi áron,

Mert megújul ereje.
 Az igazság utjában
 Az Isten szerelme van:
 Kézenfogva úgy vezérel,
 S ha elestünk ő felemel.

Gyermek voltam s ah eltűntek
 Gyermekkori álmaim,
 Mint a dérütött tetőnek
 Fejérek hajszálaim.
 De az idő tengerén
 Azt soha se láttam én,
 Az igaz, hogy elhagyatva
 Kenyerétől megfosztatna.

Mert az Ur irgalma azzal,
 És naponta kölcsön ad;
 Jót teszen ő az igazzal,
 Szükségünkben el nem hagy.
 Az igaz jó gyermeke
 És kegyelme van vele.
 Áldást harmatoz reája,
 Mint szerető magzatára.

Távozz el hát a gonosztól,
 Tégy jót, hogy örökké élj.
 Jaj annak, ki bünbe kostól:
 Elborítja azt az éj.
 Szentjeit megőrizi,
 Kegyelmével élteti.
 Az Ur a hitlent kivágja,
 Hogy pusztuljon sarjadzása...

Hivei a jó Istennek
 Az Urban örvendjetekek,
 E föld a ti örökségtekek,
 Örök lakóhelyetekek.
 Tiértetekek alkotá,
 Áldását hinti reá.
 Itt minden jó értetekek van,
 Hogy ti örvendjetekek abban.

Oh mi szép az igazaknak
 Ajkain a szent beszéd,
 Mikor ítéletet mondnak:
 Minden szavuk bölcseség.
 Lábuk nem ing, tántorog,
 Az Ur utain mozog,

Nem hat rájuk bűn örvénye,
Szivökben Isten törvénye.

A hitetlen irigykedve
Nézi az igaz javát.
Elsötétül minden kedve,
Hogy kitöltse bosszuját.
S bár halálra kergeti,
De az Ur nem engedi.
A hívőt az Ur megtartja,
Kárhoztatástól feloldja.

Várd az Urat béketelve
És őrizd meg utait,
Felmagasztal szent kegyelme,
Hogy bird a föld határit.
A hitetlen meg nem áll,
Észrevétlen sirba száll,
S hogy gyorsan elhervadjanak:
Az Úrtól kigyomlátnak.

Láttam én kevély hitelent,
Gőgben felfuvalkodót,
Hatalomban szétterjedten,
Mint a zöld fa, virulót.
De elmulék, oda lett,
Bármiként kevélykedett!..
S tüntével bármint kerestem,
Többé őt fel nem lelhettem.

Ám de nézz az igazakra,
Kik tökélyben élnek itt!
S vedd eszedbe, hogy azokra
Végezetre béke int.
Mig a hitlen, a gonosz,
Önmagára veszélyt hoz
S az Úrtól mind kiirtatnak,
Ivadékuk sem hagyatnak.

Megmaradnak az igazak
Az Ur szent kegyelmében.
Ó nékeik erős várak
A veszély idejében.
A hitlentől megóvjá,
Védi, kiszabadítja.
Boldogok kik benne biznak,
Mert azok mind megtartatnak.

EGYHAZTORTENELMI ADATOK.

CXII.

UNITÁRIUS HALOTTAK ÉS TEMETÉSEK.

(1692—1703.)

(Folytatása és vége a Cl. CIV. CVII. és CIX. a. közleményeknek.)

1692. máj. 18. Tks. és nzt. Székely László ur, e város főkapitánya temettetik; Isten könyörüljön rajta. (fasc. II. 529. l.)

1692. máj. 30. Néhai Lónai Sámuel kegyes emlékü özvegye meghalván, testált nekünk a temetésért 7 frt 44 drt. Ugyan e nap ezen kegyes nő hagyományából adtak nekünk 5 veder bort.

Ugyancsak testált nekünk a város mellett a Hásongárdban félhold szőlőt, melynek szomszédja keletről Köpeczi Péter ur, nyugatról Szabó Ferencz, oly kikötéssel, hogy azt senki se merészelje eladni, hanem a diákok műveljék, s hasznát ők vegyék, átkozott legyen az az iskola-főnök, a ki akár hanyagságból, akár bármily módon megengedi, hogy elidegeníttessék. (U. o. 530. l.)

1692. oct. 9 Főtiszt. Kövendi N. Mihály ur, a mi püspökünk. ki mult évi jul. 7-én üdvözölte a mi városunkat, a polgárok örömujjongása közt, övéi és az egyház nagy fájdalomra meghal. Prédikált tisztt. Ajtai ur, oralta Clariss. rector ur (fasc. r. sch. II. 536. l.)

1693. febr. 15. Nzt. Dálnoki János ur vissza jött Bécsből s kedves nejét, Ferenczi Katát fiacskájával halva találta. Eltemettette 21-én, prédikatiót tartott tisztt. Ajtai ur, magyar szónoklatot Clariss. Dombai János ur. Nekünk fizettek 2 frt. (U. o. 543. l.)

1693. febr. 21. Tks. és nzts. Kabos Gábor ur kegyes özvegye meghal, (u. o. 543. l.), kinek koporsóba tétele tisztességére Gyulatelkére küldetett 6 diák.

Eltemettetett márc. 15-én, mikor is a háznál prédikációt tartott a tisztt. püspök ur Almási Mihály, a kis templomban Ajtai Mihály ur; szónoklatot tr. Kolozsvári Dimién Pál rector én pd. búcsu szónoklatot (u. o. 546. l.) Fizettek a diákoknak 5 mfrtot.

1693. márc. 29. Tks. és nzt. Tholdalagi János ur, az ország Consiliáriusa az ország urai jelenlétben nagy pompával eltemettetik. Prédicatiót tartott a tisztt. püspök ur, latin szónoklatot Clariss. Dombai János ur; bucsúztatót szavalt Kövendi Tamás diák egy mendicanssal váltogatva. Adtak a diákoknak 23 frt 80 drt. (U. o. 547. l.)

1693. ápr. 1. Nzts. Szabó Gáspár városi tanácsos ur temettetik

szász predikációt tartott a tisz. plebánus ur, magyar szónoklatot Clariss. Dombai ur, (u. o. 548. l.)

1693. máj. 12. Járai Sámuel derék senátor meghal; magyar predikációt mondott a tisz. püspök ur, latin szónoklatot Clariss. Régeni ur. (U. o. 549. l.)

1693. jun. 30. Özv. Linczegh. Jánosné kegyes asszony 29-én meghalván, ma eltemettetett. Predicált a tisz. püspök ur, magyarul szónokolt Dombai János ur. Adtak 1 frt 98 drt. (II. 552. l.)

1693. aug. 14. Thoroczkai Mátyás kegyes felesége temetésére Toroczkó-Szt.-Györgyre utazik Clariss. Dombai János ur (553 lap.) Haza jött 19-én.

1694. márt. 21. Tks. és nzts. Gyerőffi György ur Kolozsvár-megye főispánja és a kir. főigazgatótanács belső tanácsosa a mág-nások, nemesek és polgárok nagyszámu jelenlétével eltemettetik. Lelkét ezen márc. hó 11-én adta vissza az Istennek, kitől vette volt: kinek adjon isten örök életet Amen. (fasc. r. I. D. 11. l.)

1694. május 13. Magyarország részei Gubernátorának tks és Ngs Bánffi György urnak fiacskája temettetik, kinek temetési tisztességére mindkét felekezetü (ref. és unitár.) diákok megjelentek. Nekünk noha nem énekeltünk a nagylelkü férfi bőkezűleg adott 40 mfrt. (fasc. I. D. 16. l.) Ebből a senior a maga részét kivévén, a maradék a szász diákokkal egyenlőleg oszlott s jutott egynek 1 frt 26 d. (17. l.)

1695. jan. 13. Zsuki Mihály fiacskája temetéséért adnak 2 frt 20 dr. (f. I. D. 27. l.)

1695. mart. 13. Nzts. Maxai Ferencz ur temettetik a nagy templomba egész Erdély mágnásai nagy pompájával. A templomban predikációt mondott tisz. Almási Mihály püspök és tisz. Dersi Pál tordai pap, szonoklatot a Clariss. Rector (Dr. Dimjén Pál).

Nekünk a kísérésért adtak 10 frt 50 drt s azután az egész coetusnak ételt. (fasc. I. D. 30. l.)¹⁾

1695. mart. 31. Sztpéteri Sámuel és Ajtai Pál Szucságba mennek temetésre honnan hoztak 1 frt 5 drt, melynek 3 da nekik maradván a coetusnak jött 69 dr. (u. o.)

1695. mart. 15. Literati Gergely²⁾ ur feleségét a nzts Kun ur leányát temettük; predikációt mondott a tisz. püspök ur, szonoklatot Pálfi Zsigmond diák és a poéták tanítója; nekünk adtak a kísérésért 2 frt 10 dr. (fasc. r. I. D. 31. l.)

1695. mart. 25. Nemzts. Décei Istvánné temetéséért 1 óraker adtak 3 frt 15 krt (u. o.)

1695. aug. 25. Nzts. Brozer Péter ur nekünk nagy joltévönk és bölcse senator 22 én meghalván, ma eltemettetett s adtak 1 frt

¹⁾ E család a mult század elején nevét Máriafi-ra, vallását r. kath.-ra cserélte.

²⁾ Ez azt hiszem Gálfalvi Gergely volt.

11 drt. Temetési verseket is irtunk, melyek ki is nyomattak s melyekért az özvegy adott 3 frt 15 drt. (Testált a diákoknak 25 frtot, melyből jutott a dec. 9-iki division 1 frt 40 kr, a novitiusoknak is adtak kegyelemből 1—1 sustákat (fasc. I. D. 36 és 40).

1695. oct. 27. Excellent és Clariss. Kolozsvári D. Pál urnak, iskolánk derék rectorának kedves és kegyes neje, életének virágjában lelkét megváltójának ajánlotta, eltemettetett 29-én, nagy sokaságtól kísérve. (Fasc. r. I. D. 38.)

1696. apr. 26. Sárosi György a szász nemzet (t. i. a szász unitár. ekkla) cántora meghal, 28-án eltemettük (fasc. r. I. D. 50).

1696. apr. 29. Diosi János az állami javak praefectura és Szamosujvár kapitánya, számos mágnások jelenlétében és fényes pompával temettetik.

1696. Jul. 22. II. Apafi Mihály fejedelem első szülött leányocskáját halva idehozzák, a középkapuba elébe mentünk s a ref. templomba kísértük, nem énekeltünk, adtak 13 frt 53 krt.

1696. sept. 15. Az a szomorú és leverő hír érkezik, hogy tks. és nzt. Pálffy Ferencz ur, az unitáriusok képviselője Bécsben meghalt, mely halál fájalmát különböző körülmények nevelik. Már eljegyezte volt Brozer Borbárát.

Következik a fasc. r. sch. III. 1697. jan. 1.—1705. apr. 22.

1697. Jul. 20. A Pekri Gábor ur fia: László temetése Kutyalván. Predikált a Püspök (Almási Mihály) és Solymosi (Koncz) Boldizsár esperes; magyar szónoklatot mondott Pálfi Zsigmond isk. főnök. III. 16.

1698. mart. 19. Kolozsi Márton tanár életének 34-ik évében meghal; 22-én nagy pompával eltemetik.

1699. mart. 1. Raphael János secundanus deákot temetik. III. 47. 1.

1699. mart. 29. Stentzel Ferencz temettetik; éneklésért adtak 2 frt 4 krt. Verseket is irtak, melyeket ki is nyomattak s ebbeli munkájokért adtak 8 frtot. III. 48 1.

1699. jun. 14. Gr. Gyulafi Lászlót, a ki apr. 14 én halt meg, nagy pompával eltemetik a monostori templomba. E temetésre mind az unitár. mind a ref. tanárok, papok, deákok meghivattak. Az unitár. deákok mivel az úton énekeltek, kaptak 10 frtot.¹⁾ III. 52. 1.

1699. Aug. 13. Özv. Sebesi Béniné Szörös Borbára temetésére Abrudbányára 6 deákot visz énekelni Rákosi Péter kolozsvári polgár; a deákok aug. 20-án jöttek haza. III. 57. 1.

1699. aug. 21. Sárosi Jánosné Thot Borbára temetésére Szökefalvára utaznak; a püspök ur prédikációt, Szaniszló István tanár

¹⁾ Gyulafi L. r. kath., neje Gyerőfi Borbára, a Gyerőfi György és Kemény Kata leánya, unitar. volt. Unitár. vallásu édes anyja Balázsi Erzsébet után Szt.-Demetert örökölvén, ő maga és hasonnevű fia, ugy ennek mint Véczkének, Bordosnak, Csöbnek egészen unitárius lakosai üldözése, templomaik elfoglalása által keserű emléket hagytak magok után.

szónoklatot tartani és a rector ur (Dr. Kolosvári D. Pál). A többiek aug. 26-án hazajöttek, de a Claris rector ur Vargyasra utazott özv. Daniel Istvánné (Kemény Zsófi) gyógyítása végett, a ki már régolta terhes beteg; sept. 5-én jött vissza. III. 57.

1699. nov. 26. P. Horváth Ferencz²⁾ és özv. Daniel Istvánné temetésére utaznak a püspök, rector és Szaniszló urak. Prédikál mindkét helyt a püspök; szónoklatot tart Vargyason a rector, Széplakon Szaniszló. Áldott legyen emlékek az utókornál is, mert igen sok jóval voltak a tanuló itjusághoz. III. 61. 2.

1700. apr. 19. Toldalagi Andrásné koporsóba tétetik. Prédikált tiszt. Dombai ur e textusra: „Diligentibus Deo omnia in bonum ceduntur“. Ezt a textust Göts Sára asszony betegségében maga hagyta meg. Temették 25-én, prédikált a püspök, óralt Dr. Kolosvári D. Pál a rector. (fasc. r. scholast. III. 68. 1.)

1700. apr. 21. Abrudbányára megy a Szörös Borbára temetésére 6 diák; prédikálni megy tiszt. Dombai ur, órálni Szaniszló prof. ur; temették 28-án, hozajöttek máj. 1-én. (u. o.)

1702. sept. 3. Ferenczi István urat utolsó órájában a Jesuiták kényszergetik, hogy legyen pópista, de a felesége nem engedte. (u. o. 102. 1.)

1703. máj. 8. Ngs Sárosi János ur temetésére megy a püspök, Senior, Cantor és 4 diák; a háznál prédikált a püspök, latinul óralt prof. Szaniszló a sirnál prédikált t. Dersi Pál ur, magyarul óralt Sztiváni Bartók János tordai rector ur; hazajöttek 15 én. (u. o. 112 l.)

Közli: BENCZÉDI GERGELY.

²⁾ E Horváth Ferencz írta az „Apologia fratrum unitariorum, azaz az unitárius atyafiaknak mentességére rendeltetett irás“ cz. jeles művet, mely egymás után két kiadást ért, u. m. 1700-ban és 1701-ben.

LEHET-E AZ EKKLÉZSIAKÖVETÉS KÖTELEZŐ GYÜLEKEZE- TEINKBEN? *)

Tisztelt egyleti gyűlés! Legyen szabad szives elnézésökre s becses figyelemökre számítnom, habár felolvasásom tárgya nem valami érdekfeszítő is; mert megvallom, ennél kaphattam volna tán divatosabb s önmagát ajánlóbb dolgot eleget, a miről beszéljek, mint ez a divatból sok helyen rég kiment, másutt alig ismert vagy ritkán látott intézmény, mely felett bár ezelőtt éppen százegy esztendővel volt kimondva a halálos ítélet, még sem halt meg egészen soha s bárha most is csak türve van: vészben, zivatarban éljen, ha megélhet, végkép kimulni még sem fog, mert önmagában hordja életreválóságát. Éppen azért, mert létjogosultsággal bir s fenmaradására szükség van, megérdemli, hogy foglalkozzunk vele ezen a vallásos egyleti gyűlésen annyival inkább, mert ez is a vallásosságnak s ennek ikertestvérének, az erkölcsiségnek állott szolgálatában eleitől fogva s ha szolgálatételében s eljárásában nem is volt valami előkelőség s választékosság, nem az ő hibája; a kor, melyben világra jött, maga is nélkülözte a finomságot, de ha átalakítjuk olyanná, melyet a felvilágosult kor s időnk szelleme kíván, előre is ki merem mondani, nem elvetendő, hanem teljesen fentartandó leszen.

Hogyan? kiált fel az álszabadelvűség! lehet-e valaki a mai korban, a ki oly intézményt, melyet még a mult százban elítéltek, most vissza akarjon állítani? Lehet-e valaki a kortól oly elmaradott gondolkozással bíró, hogy a mit mások el is feledtek, hogy valaha létezett, mint egy megkövesült múmiát, vagy egy sötét éjszakai kísértetet akar az élők közé hozni ijesztőnek vagy csudának?!

Hát ugy van t. egyl. gyűlés, ez a különös gondolkozásu ember én vagyok, ha csakugyan avval a czimmel tisztel meg valaki tisztelt hallgatóim közül; de hogy magamat is emeljem, a mi a mai korban épen „korszerű“ eljárás, helyesebb lesz, ha azt mondom: ime én vagyok az az elszánt, ki elég bátorságot érzek magamban, vé-

*) Felolvastatott a Dávid F. egylet maroskőri főkegyeleti gyűlésén.

delmére kelni oly ügynek, melyet meglehet sokan elítélnek s melyről egy nem nagyon régen megjelent s tekintélyes író tollából származott műben *) is az író nem pártolólág nyilatkozik, mondván: az egyházi fegyelem az evangeliomi alapot nélkülözi, hogy a Jézus országába befogadta a jókat és gonoszokat, mint a gyalom a különféle halakat; a nagy vacsorához a sánták és bénák, az utczai csöcselék ültek le; a tékozló fiu minden penitenczia tartás nélkül visszafogadtatik. És tovább: Zákeusnak egyszerűen bocsánat adatik, az első vacsorában Judás az áruló is részesítettik; az ő sajtárságos közönségét éppen a bűnösök és publikánosok képezték s világosan megmondá, hogy nem az egészségesekért jött hanem a betegekért stb. stb.

Mit mondanék egyebet ezekre, minthogy mind ugy vannak és mind igazak e szavak; csakhogy nem lehet és nem kell figyelmen kívül hagynunk ama fontos körülményt, hogy a Jézus nem egy szervezett egyháznak, hanem a hozzá önként gyülekezetteknek beszélts neki egyházat alapítani s egyházalkotmányt és szervezetet létesíteni nem állott szándékában, csak eszméket és elveket hirdetett, a melyeknek alapján aztán követői s ezek közt a nagy tudományu Pál, létesítették azt az egyházat, melyen a pokol kapui sem vehetnek diadalt. És én azt hiszem, ellentétben a fentebb említett íróval, hogy a Máté 18. r. 15—17. verseiben való nyilatkozata urunknak, éppen magvát képezi az egyházi fegyelemnek, t. i. ha vétkezik ellened a te atyádfia, menj el és dorgáld meg őt, csak te közötted és ő közöttte, hogy ha szódat fogadja, megnyerted őt; ha pedig szódat nem fogadja, végy magad mellé egy vagy két tanut s ha azoknak sem fogadja szavokat, mond meg a gyülekezettek stb. Mert mint fentebb is mondám, Jézusnak szervezett egyháza nem volt; neki célja lehetett minél többeket megnyerni eszméinek. De következtetés utján fel kell tennünk, hogy ha lehet és van egyes ember elleni vétség, ugy kell lenni s bizonyára van társaság s így valamely vallásos társaság, mondjuk gyülekezet elleni bűn is.

A Máté 13, 15—17 alapján fogta fel az egyházi fegyelem kérését már kezdetben a protestans egyház is, s hogy az apostoli

*) L. Szeremlei S. „A valláserkölcsei és társadalmi élet Magyarországon 1848. óta.” 107. lap.

eljárás minő elvek alapján történt, annak az ujszövetségi szentírásokban több nyomaira akadunk. Nézzük csak Pálnak ide vonatkozó nézeteit: megirtam nektek, hogy a paráznákkal ne társalkodjátok; most pedig irtam nektek, hogy ne társalkodjatok azzal, ha valaki, holott atyafiúnak neveztetik, parázna vagy fősvény, bálványimádó vagy szidalmazó, részeges vagy ragadozó; az ilyenekkel ingyen se egyetek, vessétek ki e gonoszt közületek' 1. Kor. 5., 9., 11., 13. egymásnak terhét hordozzátok és úgy töltsétek be a Krisztus törvényét. Gal. 6. 2. ha valaki nem enged a mi levelünk által való beszédünknek, azt megjegyeztétek, és azzal ne társalkodjatok, hogy megsgyenyüljön; de ne tartssátok mint ellenségteket, hanem intsétek, mint atyáto kfiát. 2. Thess. 3, 14—15. S mit előbb kell vala említenem, a protestáns egyházakról tett emlitésem alkalmával, itt bár utolagosan megjegyzem, hogy ott kettős fokozata volt az egyházi fegyelemnek, t. i. urvacsorától való eltiltás és gyülekezetből való kirekesztés; de az ugynevezett ekklézsia-követés, mint önálló büntetés is alkalmaztatott, főleg paráznák és megesett személyek ellen.*

De a fegyelem legdurvább nemét, mely már testi büntetésekre is kiterjedett, alkalmazták a kereszténységet megelőző időben, főleg a paráznákra, minden rendezett államban élő ókori népek, mit felmlíteni szintén nem látom szükségfelettinek. Az egyiptusiaknál pl. a parázna férfira ezer botot vertek, a parázna asszonynak pedig orrát vágták el; az araboknál halál volt a paráznaság büntetése. A germánoknál a férj a parázna nőnek haját elvágta, s meztelenre vetköztetvén, verte az úton. A rómaiak XII. táblás törvénykönyvük szerint, ha elismerte vétkét a parázna, megöletett. A lex Julia szerint: a mások teleségének elcsábitói karddal ölettek meg. Később Justinianus törvénye a parázna nőt kolostorba zárta, honnan a férj két év mulva kivehette, ha neki tetszett kivenni; ha nem, holtáig ott veszett.** Vegyük hozzá ehez a zsidóknak a paráznákra vonatkozó agyonkövezési törvényét s előttünk áll az ókor a maga durvaságában, melylyel mint más dolgokban, úgy itt is kimutatták emberietlen eljárásukat.

Kétséget nem szenved t. egyl. gy. hogy a kereszténység is az egyházi fegyelem alkalmazásában sokszor eltért a Jézus és apostolai

*) Kovács A. Egyh. Jogt. II. k.

**) Maklári Pap L. Bibl. egyezm. szótár, 401 lap.

szeretet-elvétől s oly borzalmasságokra találunk a kereszténység történetének egyes lapjain, melyek a legsötétebb kornak is gyalázatára válnának; s melyek miatt sokan el is ítélték a kereszténységet és mégis a keresztény elv van hivatva átalakítani a világot s elvezetni az emberiséget a tökély ama fokára, mely e földön elérhető. De kérdés, hogyan érheti el az egyház magasztos célját: megjavítani a bűnös emberiséget, ha eszközök rendelkezésére nem állanak? hiszen ha a jókat jutalmazni s ez által többről-többre serkenteni szükséges, mert ez a szükségesség az emberi természettől elválhatlan: akkor természetesen a hibázókat s általában azokat, kik nemcsak magukra nézve teszik lehetlenné a haladást, hanem másokat is gátolnak tökéletesedésükben, kell valamivel fenyíteni és pedig olyannal, mely a midőn büntet, egyszersmind javít is. Mert a büntetés főcélja az igazságszolgáltatás és megtorlás mellett a javítás és főleg a visszatartás is meg kell hogy legyen, minthogy a büntetés egyszersmind a társulat védelmi eszköze is, mi abban nyilvánul, hogy megfosztja a bűnöst a vétkezés lehetőségétől.

Ilyennemű büntetéseket az egyház, mint erkölcsi intézmény természetesen nem használhat; az ő eszközei túlnyomóan vallásiak és erkölcsiek lehetnek s egyéb elméletek háttérbe szorításával a javítás elve kell hogy legyen az irányadó. (Kovács A. Egyh. jogt. II. k. 116. §.) Ennek a javítási célnak állott szolgálatában a prot. egyházaknál egyebek közt az általam védelmezett ekklézsiakövetés, mely ha némely esetekben botrányossá fejlődött is s ez által a világi hatalmat maga ellen ingerelte, ez nem azt teszi, hogy tehát halál reá, meg kell szüntetni, hanem igenis azt, hogy le kell nyesni róla a fattyu hajtásokat, hogy át kell alakítani oly módon, hogy ez által beleilleszhető legyen a kor keretébe s annak humanus szelleméhez idomuljon. A vallás igazságaihoz is idők folytán sok salakok tapadnak s éppen azért azok időről időre más kifejezési formákat nyernek; de ha a tudomány által felfedezett vívmányok és igazságok tekintetbe vételével tisztogatjuk, nemde a lélek üdvösségének és boldogságának egyedüli eszköze marad mind az idők végéig?

És mégis, mintha minduntalan hallanám a megszokott és minden további gondolkozás nélküli ellenvetést: az ekklézsiakövetés még sem a mai korba való intézmény s ha olyan lenne, ezóta az egyház kötelezővé tette volna. De hát azt kérdelem én, miért nem? mi van abban oly módon kezelve, hogy szentvallásunk szellemének megfelelő legyen, korellenes, vagy kivető? részemről átlátni nem tudom. Talán csak azért, hogy a régi név minden a régi időben hozzátá-

padt eszméket felkölt lelkünkben? hiszen akkor adjunk neki más nevet, hátha így nem lesz olyan ijesztő?! s hogy a kérdést kérdéssel világítsam meg, kérdem: miért állította vissza a halál-büntetést, melyet korábban megszüntetett volt az európai minta kis állam: Sweicz? bizonyosan azért, mert megszüntetését az államra nézve károsnak találta. Sőt, hogy visszatérjek magunkhoz, a mindennapi tapasztalás igazolása szerint a botbüntetés általános és minden kivétel nélküli megszüntetése is, valljuk meg igazán, korainak mondható, az idő nem volt még rá megérve s a nép odaemelkedve, s rendesen alkalmazva, hasznos volna szembetűnő lenne s a corruptio nem terjedne oly ijesztően társadalmunkban. De az álszabadelvűség, meg a mindenben hatra-vakra majmolása a külföldnek, figyelmen kívül hagyása azon körülménynek, vajjon mi felel meg a nép szellemének, a szertelen sok §. gyártás stb. stb. ma-holnap kivetkeztetik a magyart faji jellegéből!

A fennebbiek után úgy hiszem már kimondhatjuk, hogy az egyházi fegyelem életbeléptetése kötelezőleg elodázhatlan szükség; mert mint minden társulatnál, úgy a vallási testületeknél is a szervezet kiegészítő részét képezi. Erre utasított a kereszténység két kimagasló tekintélye: Jézus (Máté 18 r.) és Pál (1. Kor. 5.) Igazolja a mult; nemcsak a zsidóknál, de minden számbavehető népeknél megvolt, csakhogy vagy az egyházzal egygyéolvadott állam gyakorolta, vagy az egyesek is esetről-esetre gyakorolták a törvény jóváhagyása mellett.

Fegyelmi törvények vannak alkotva tanárok és papok s más tisztviselők részére; hát vajjon a gyülekezetek ellehetnek a nélkül? ezeknek nincsenek hibái? s ha vannak az egyházzal szemben való olyan hibák és vétségek, melyeket az országos törvények sem nem keresnek, sem nem üldöznek, nem kell azok megszüntetésén a magunk körében hatnunk? Az eláradott káromkodások, vadházasságok s paráznaágok főleg azok a bűnök, melyek társadalmunk megannyi rákfenéi s ki gondol azokkal? A király személye sérthetetlen s földi értelemben szent és ez jól is van így; de fájdalom, a királyok királyát, ki valóban szent, bárki, bárhol, bármely pillanatban s az emberi nyelv legundokabb kifejezéseivel gyalázhatja! Jól van-e ez így? s minden ellentmondás nélkül eltűrhető-e?! Nem, és ez ezerszer is nem!.. Ne mondjátok s ne mondja senki azt a gyöngé és meg nem állható ellenvetést: ott van a papok kezében az ige kétélű fegyvere s hadakozzanak azzal az ördögök ellen; mert legió azoknak neve s egyenetlen a velök való küzdelem, ha más hatásabb fegy-

vert is nem használunk ellenök; s ha helyes elv a Pál apostol elve, hogy tejnek italával kell a gyöngéket táplálnunk, akkor hasonlatilag az is helyes, hogy a hol a szelid szó és intés nem elégséges, ott keményebb hangot, sőt fenyítéket is kell alkalmaznunk, mint példányképünk a Jézus, ki a bűnös nőnél megelégedett ezzel: én is nem kárhoztatlak, eredj el és többé ne vétkezzél; és ismét: bűneid megbocsáttattak, mert felette igen szerettél. De haragra lobbant a szelid mester és korbácsot ragadott gyöngéd kezébe, mikor azokat, kik az urnak házát latrok barlangjává tették, onnan ki kelle üznie!..

Összegezzük már az elmondottakat a következőkben: az ekkléziakövetés mint fegyelmi eszköz kötelezővé teendő, *) mert ezt kívánja:

a) a gyülekezet közérdeke, hogy az apostol intése szerint mindenen ékesen és jó renddel legyenek s a mennyiben lehetséges, bár erkölcsileg igazságot szolgáltatassunk hiveinknek.

b) hiveink közérzölete, mely a kötelezetlenség mellett is a legtöbb helyen máig fentartotta s hozzá ma is ragaszkodik. Ennek a közérzetnek pedig ápolói kell hogy legyünk, ha azt akarjuk, hogy botránkozások ne legyenek.

c) a vétkes lelkimegnyugtatása; mert az önmagát bűnösnek érző előtt édesen hangzik a biztató szó: megbocsáttattak bűneid s ugyanakkor fülében cseng az intelem: eredj el, de többé ne vétkezzél!

Mondja ki tehát a t. gyűlés, e vallásos egyesület, hogy felolvasásom tárgyát magáévá téve, a kellő úton oda fog hatni, hogy egyháztörvényhozásilag ezen fegyelmi ügy haladék nélkül szabályoztassék s a kellően elkészített szabályzat foganatosittassék; nevezetesen az éktelen káromkodások, vadházasságban élők s a paráznság sokféle nemei ellen, mint a melyek feltűnőbb czégeres bűnök s bizony nagy mértékben el vannak áradva.

És most t. egyl. gy. megköszönve szives figyelmöket, egy tekintélyes egyházi írónak idevonatkozó s nagy figyelemre méltó szavaival zárom be felolvasásomat: „Midőn a magyar nép kedélye a régi fegyelem durvaságait többé el nem hordozhatta, a magyar egyház vezetői nem bírtak azon higgadtsággal, hogy a fegyelmet az új

*) Miként, mily alakban?

viszonyok szerint átalakítsák, hanem merőben eltörölték, s ez által megfosztották az egyházat egy hatékony erkölcsi nevelő eszköztől s megnehezítették erkölcsi céljai elérését.“ (Kovács A. Egyh. jogt. II. k. 120. §.) Vajha ez a vád tovább ne terhelné egyházunkat. Vajha az Istennek anyala leszállván fölkaparná a Bethesda nyugvó vizét, hogy gyógyulást nyernének erkölcsi betegeink!!

ÜRMÖSI KÁLMÁN.

KÜLFÖLDI LEVELEZÉS.

PÁRISI LEVÉL.

PÁRIS, 1887. július.

(A régi világ és a kereszténység. Pressensétől 1 köt. 8-ad rét. Fischbacher kiadásában. — A szent evangéliumok. Fordította Lassere Henry. 1. köt. 12-ed rét. Palmé V. kiadása. — Az újra szervezett párisi theol. fakultas tizedik évi ünnepélye.)

Szerkesztő ur!

Ön talán már kérdezhetette magában, hogy miért nem ismertetem Pressensének az év elején megjelent kitünő könyvét: *L'ancien monde et le Christianisme*, melyről a lapok annyi elismeréssel szólottak. Mire azt kell felelnem, hogy nem tehettem, mert nem volt elég időm átolvasására. Most kipótlom mulasztásomat. Valóban hiba is lenne észrevétlen hagyni, mi Pressensé tollából ered. Pressensének, mint embernek nagy erkölcsi értéke van, s ennél nem kisebb benne a gondolkozóé. Lehet, hogy az ember nem mindig fogadhatja el azt az álláspontot, melyről ő a dolgokat nézi, de tudomást nem venni róla, nem lehet, sem műveit olvasva, őt nem becsülni. Fáradhatlan munkás és már számos önálló művet irt azonkívül, hogy a *Journal des Débats*-ban, a *Revue Bleue*-ben és a *Revue Chrétienne*-ben több értékes czikke jelent meg, nem is említve a senatusban tartott beszédeit, melynek egyik legjelesebb és legszorgalmasabb tagja. S azt sem szabad feledni, hogy e mellett mint a *Szabad Egyház* (*l'Eglise libre*) lelkésze mindig hiven teljesíti teendőit. S adjuk hozzá még ezekhez, hogy Pressensé munkáiban a leglelkiismeretesebb és ha időközben újabb okmányok jönnek napvilágra és a tudománynak újabb eredményei felszínre, melyek állításainak ellentmondanak, mindig kész azokon változtatni, mi megtetszik, például Jézus élete czimű művének különféle kiadásaiából. De egy művét sem dolgozta annyira újra, mint azt, melyet most *L'ancien monde et le Christianisme* czim alatt adott ki. E mű tényleg nem

más, mint A keresztény egyház három első százéve történelmének (*l'histoire des trois premiers siècles de l'Eglise Chretienne*), melyet ezelőtt harmincz évvel irt, új kiadása. Némileg az általános bevezetés ehhez a történelemhez. Természetes, hogy azóta az a kérdés, melyet Pressensé e művében tárgyal, s mely nem más, mint a vallások tudománya, rendkívül nagy haladást tett. Egy sereg okmány lett azóta ismeretessé, melyek megdöntik az eddig szilárdul megállított igazságoknak hitt hypothesiseket. A kritika és exegesis ismeretlen mélységekbe hatoltak bé és egészen új értelmet adtak ennek vagy annak a vallásos szertartásnak, melyet rosszul fogtak fel, vagy egyáltalán fel sem fogtak. Egy szóval Pressensének kezdetleges munkáját a tudomány túlhaladta volt és fogyatékosnak bizonyult. Szerző nem habozott, hogy azt ab ovo újra kezdje és saját kifejezése szerint, a „jelenkori tudományosság színvonalára emelje fel.“ Az ember bámulja, hogy mily ifju hévvel és bátorsággal védi az ő benső és mély meggyőződését arra nézve, hogy a kereszténységnek hasonlithatlan értéke van az emberiség üdvét és fölemelését illetőleg. Mily diadalmi éneket hallat, midőn a régi vallásokon keresztül tett „hosszu utazása“ után azokat összehasonlítja a kereszténységgel, mely éppen annyira felette áll azoknak, mint a mennyire felette van az ég a földnek.

Ez állításának mindjárt okát is adja: „Lehetetlen, ugymond, a kereszténység eredete történelmét a nélkül tárgyalni, hogy az ember legalább röviden ne rajzolja a régi világ erkölcsének történelmét, mely azt megelőzte. Ez annyival szükségesebb, minthogy a kereszténység eredetiségét, saját jellegét egy iskola kétségbe vonja, mely benne nem lát egyebet, mint csupán korábbi elemeknek eredményét, összetételét, egy új mythos formájában. Az a görög szellem és a judaismus összetalálkozásának lenne az eredménye, egy oly korszakban, mikor a syncretismus általános volt.“ És Pressensé rendre czáfolja azokat a jelenkori tudósokat, kik e tételt védik, a többek közt Havet Ernőt, ki egy hosszú munkájában azt akarja megmutatni, hogy kereszténységben semmi eredeti sincs, s hogy az nem egyéb mint Kelet és Nyugat tanainak syncretismusa, Augustus idejében. De Pressensé midőn kiemeli ama jellemvonásokat, melyek a kereszténységet minden előző vallásoktól tagadhatlanul megkülönböztetik, figyelmeztet arra is, hogy nem kell félre ismerni a korábbi vallások erkölcsi elemeinek becsét sem. A keresztény apologéták gyakran estek abba hibába, „hogy a pogánység erényeiben ne lássanak egyebet „splendida vitia“-nál és az ő vallási és erkölcsi,

némelykor fenséges intuitióikban csalárd látszatnál. "Pressensé a kiindulástól kezdve, a vad népek vallásos érzelmének nyilatkozataiban, Chaldea, Egyptom, Persia, India s a görögök és rómaiak vallásában mind előkészületet lát a kereszténységre, előkészületet, emelkedést, tisztulást, közeledést az ideálhoz. Az az emberi lelkiismeret, mely ha szabad azt mondani, mind világosabban nyilvánítja ki magát, mely mind finomabb lesz. Ez a világosság az, mely kezdetben halvány és tétova, melyet Pressensé a százéveken keresztül követ, s a melyet ő mind ragyogóbbnak, mind fényesebbnek tüntet fel, a mint a százévek egymásután jönnek és a nemzedékek egymást követik. Az ismeretlen Istent keresi mindig az aggódó lelkiismeret, mely néha nagyon érzi nyomorult állapotát és hogy a kegyelemre szüksége van.

Ezt bizonyítják már ama bűnbánati zsoltárok, melyek a Chal-deaiaktól maradtak fenn, s melyek néhány száz évvel megelőzték Izrael prófétáinak prédicatióit: „Vajha az Isten, a kit nem ismerek, megengesztelődnék! Vajha az Isten, a ki ismeri az ismerent, megengesztelődnék! Uram, igen nagyok az én hibáim, az én vétkeim igen nagyok! . . . Vajha a te szíved, mint az anyáé, a kinek gyermeke van, megengesztelődnék. Hogyha te engem kegyesen fogadsz, hogyha te védő kegyelmet mutatsz az ember iránt, új életet nyer. . . . Uram! ne hagyd a te szolgádat a zivatar vizeiben elmerülni!“ Az ember azt hinné, hogy a biblia legszebb zsoltárainak egyikét olvassa. Kétségtelen, hogy igazságtalan dolgot cselekesznek azok, kik a kereszténység előtti emberiséget úgy tüntetik föl, mint a mely a legnagyobb sötétségben tévelygett.

Pressensé óvakodik attól, hogy e tévedésbe essék, melynek az egyházi atyák tekintélyt adtak, s mely folytatódott azóta a közép-koron keresztül le napjainkig. A régi hagyományos orthodoxiának némely hívei még ma sem hagyták fel ama nézetet mely teljesen tarthatatlan. Nem veszik észre, hogy az emberiség vallásos történelmének ezen a módon való szemlélése, távol attól, hogy a kereszténységnek eredetiségét és isteni voltát világosságba helyezze, a mint ők igénylik, hogy helyezze, sőt annak az emberi lélekhez való alkalmazkodása így teljesen lehetetlenné van téve. Valóban, hogyha a Krisztus tanításának semmi közös kapcsa nincsen az előzőkkel, nem lett volna belőle semmi és nem lett volna azzá, a mi. Nem találva a lélekben semmit, a mire támaszkodják, nem ragadta volna meg legkevésbé se az embereket. Köszönet Pressensének, hogy a kereszténységre való hosszas előkészülést megvilágította, és pedig részre-

hajlatlansággal, a kiemelkedőbb pontokra szorítkozva, minthogy munkáját, nehogy az végtelen hosszúra nyuljék, össze kellett vonnia.

Azonban a mi a kereszténységnek nagyszerűségét és eredetiségét illeti, sokan úgy találják, hogy szerző nem elég határozott a kereszténység benső lényegének meghatározásában. Részben magam is osztom e nézetét, főleg ott, a hol Havet ellen harczol. Ez utóbbi nem lát a kereszténységben egyebet, mint tant, dogmát, elvont eszméket és a keresztény eszméket hasonlóknak találja a görög bölcselémével. De nem ez a kérdés, hanem az, hogy a kereszténység tan-e, dogma-e, és kizárólag csak az-é? Bizonyára nem, a kereszténység nem csupán tan, hanem mindenekelőtt élet, erkölcsi hatalom. S ezért, hogy Havet, mert nem látta, nem akarta látni ezt, a kereszténységből nem tudom minő bölcselmi syncretismust csinált, melynek csak anynyi értéke van, mint valamely korszakalkotó bölcselmi tannak. De akkor meg kellett volna mutatnia, a mit nem tett, hogy ily érték mellett hogy volt mégis a kereszténységnek oly bámulatos nagy szerencséje. Meg kellett volna kísértenie, hogy számot adjon a régi világ ama sajtáságos jelenségéről: a gondolkozók eszméi nagyszerűek, emelkedettek, erkölcsiek és a gyakorlati élet teljesen erkölcsstelen, a minthogy tényleg így volt ez a kereszténység megjelenésekor Görögországban és Rómában. Ez a leggyalázatosabb lealacsonyodás, a legszégyenletesebb erkölcsi sülyedés. És e siralmas állapoton semmi sem változtat, csakis a kereszténység befolyása. Honnan ez, hogyha a kereszténység nem egyéb, mint csak tanok összetétele, mint csak Kelet és Nyugat eszméinek összevont kivonata? Ismétlem, onnan, hogy a kereszténység konkrét élet; abban nincs különbség a beszéd és cselekedet, az elmélet és gyakorlat közt. Onnan, hogy alapítójának élete az eszmény megvalósítása az ember számára. Onnan, hogy abban oly erő és hatalom van, milyen elvont eszmékben soha sem fog lenni.

Ily értelemben fogta fel és mutatta meg Pressensé a kereszténység eredetiségét és az emberiség szellemi és erkölcsi történelmébe való belépésének nagy hatását. De meg kell vallani, hogy ezen a ponton határozottabbnak kellett volna lennie. Azonban ez a dolgot csak mennyiségileg tekintve, kérdés, és nekem idáig még kevés észrevételem van, ha ugyan egyáltalán van.

De a hol már megszünök vele egyetérteni, midőn a természetfeletti lépteti közbe, a kereszténységnek a világba való bevezetésére nézve. Világos, hogy érvelésének különösen ez a pontja teljesen menekülni hagyná Havet-t. Itt Pressensé a történelem teré-

ről személyes theologiai fogalmába megy át. Midőn az ő személyes theologiai fogalmáról beszélek, értem alatta az orthodox fogalmat. Önként értetik, hogy orthodox theologiai nézetek mellett a természetfeletti közbelépését szükségképpen ott találjuk az emberiség üdve előkészítésében és teljesedésében. De az nagyon sajtáságos, hogy Pressensé orthodox nézetei a kötet bevezetésében foglaltatnak, a mely elég hosszú, és hogy ha az ember meg magát a művet olvassa, azt a megjegyzést kell tennie: hiszen a vallások történelme nagyon jól és érdekesen van feltüntetve, az emberi szellem fejlődése, az emberi lelkiismeret nevelése egész természetesen. Bármit mondjon is szerző, én nem látom a természetfelettinak a történelem valamely adott pillanatában a közbelépését az által, hogy a *Deus ex machina*-t földre szállítja. Ettől eltekintve Pessensé műve nagyon érdekes és tanulságos a maga rövidségében. A ki bármelyes mértékben is érdeklődik a vallási kérdések iránt, csak nyerhet olvasása által és bizonyára senki se fogja elveszettnek tartani az időt, melyet annak szentel, ha még nem is osztaná mind szerzőnek nézeteit.

Ezelőtt néhány hónappal az evangéliumoknak egy francia fordítása jelent meg a lourdes-i Notre-Dame-nak szentelve. E dedicatióban semmi csudálatos sincs, mivel a fordító Lassere Henry, a lourdes-i Szűznek és minden csudás dolgoknak, melyek a pyrennei hegyek kissé *mysteriosus* barlangjaiban történtek volna, szerzője. Kétségtelenül ön kérdezni fogja, hogy miért jelzem e katolikus mű megjelenését, melynek tudományos szempontból csak közepes bece van? Meg fogja látni miért. Bizonyára nem a fordításért történik, hogy figyelmét L. ez új munkájára vonom, mert mindamellett is, hogy a fordító öt évet szentelt e munkának, az messze hátra áll a protestánsok által eszközölt fordításoktól. Ezt könnyű érteni, miután csak a Vulgatát tartotta szem előtt. Arról, hogy valamely görög szöveget is használt volna, semmi említést nem tesz. Nem szükséges, hogy az ember nagyon járatos legyen a szöveg-tanulmányban arra nézve, hogy észrevegye azokat a hibákat, melyeket vele a Vulgata követett el, például Luk. 1, 28-at így fordítja: „Ne félj Mária, mert megnyerted az Urnak jó kegyét.“ — A görög szöveg erről semmit se tud. Világos tehát, hogy a kritika, az exegetikai tanulmány és a történelmi ítéletekben való függetlenség egyaránt hiányoznak a fordítónál. És mégis észre lehet venni, hogy a francia, katolikus és protestáns fordításokkal ismeretes, de a

katholikus dogma vezetési felfogásában, s a protestans fordítókat az-
 zal a régi és esetlen váddal illeti, hogy a szöveget meghamisították.
 Ez azt mutatja, hogy ő nem mind ismeri a nevezetesebb protestans
 tudósok fordításait, melyek az utóbbi negyed százév alatt jelentek
 meg. Mert a szöveg feletti vizsgálódások, a különféle szövegek ös-
 zzehasonlítása a lehető legszélsőbb határig vitetett protestans kriti-
 kusok által. Erre nézve Griesbachtól kezdve akárhányat idézhetnek,
 de minek? Ugyis Lassereinek nem a fordítására akarok következtet-
 ést vonni. Van valami az ő kiadványában, mi a fordításánál többet
 ér s ez az előszó. A fordítása is bármily tökéletlen a kiindulásánál
 fogva, ő mégis lelkiismeretes és bátor munkát végzett.

Sőt azt lehet mondani, hogy az ő munkája az idők jele, a
 mennyiben úgy látszik a katolikusok is kezdik elismerni annak a
 szükségességét, hogy az evangeliumot hozzáférhetővé kell tenni a
 népnek, a mire bizony nem voltak mindig hajlandók. Lassere elő-
 szava igen érdekes: az a szabadelvűségnek és bátorságnak egy té-
 nye. Ez előszóban magyarázatát adja annak, hogy miért fordította
 le az evangeliumokat. S egyebek közt ezeket mondja: „E könyvet,
 mely a szó legjobb értelmében könyv, e könyvet, melynek tana meg-
 változtatta a világ ábrázatját, tényleg ritkán olvassák még azok is,
 kik magukat buzgó katolikusoknak vallják. A kik a sacramentu-
 mokkal élnek, száz közül gyakran egy sincs, ki az evangeliumokba
 belényitott volna, legfennebb csak véletlenül. Általán egy gyüleke-
 zetben talán még három hívő sincs, a kik az evangeliumot jól is-
 mernék s a kik életükben legalább egyszer egymásután keresztül
 olvasták volna a négy evangeliumot. Csodálatos és elszomorító el-
 lentét: hogy az evangelium, mely ma is a világ legkitünőbb könyve,
 ily számba nem vett könyv lett? És L. nem fél a dolgok ez álla-
 potáért a felelőség nagy részét az egyház hivatalosaira háritani,
 a kik mindig attól féltek, hogy a biblia tanulmányozása eret-
 nekségre vezet: „Midőn egy jelenlevő rossz fejlődésétől tartottak, ez
 egy másik rosszba vitte, minek fontosságát és távoli következmé-
 nyeit nem fogták fel... Az a visszaélés, melyet a protestansok a
 különböző ihletett szövegekkel tettek, a melyekben az ő téves né-
 zeteiknek igyekeztek támaszt*szerezni, megijesztett az igazhitű ka-
 tholikusok közül igen sokat; bizonyos visszahatást keltett náluk
 még a használata ellen is a szent könyveknek, a melyeknek minden
 lapja, susogták tulhajtott félelemmel, mint a tű alatti kigyó, az eret-
 nekség legrettenetesebb veszélyeit rejti magában.“

Lassere tovább menve megmutatja, hogy ez nem elég indok

arra nézve, hogy a biblia tanulmányozása megakadályoztassék. Ő azt állítja, hogy a szent könyv félretétele okozta, hogy a nagy érzelmek és nagy erények helyét gyakran kicsiny kegyeskedések s a nagy tettekét aprólékos gyakorlat foglalták el; s hogy más következménye van az evangeliumok eme számba nem vételének, mihez a hívő sereg annyi tagja, a veszélyt nem látva, hozzá szoktatta magát, a kik pontosan és buzgón megtartják a vallás külső szertartásait, fogékonnyok, igazhitűek, buzgók, bár néha egy kissé korlátoltak, s kik nemcsak hogy nem tudták megnyerni és legyőzni azokat, a kik nem hisznek, hanem komoly értelmi csökönösséget mutattak azokkal a hazugságokkal szemben, melyeknek a vallás tárgya. Világos, hogy mi oly időben élünk, mikor az ember nem elégedhetik meg vak hittel. Midőn mindenki tud olvasni, írni, dolgozni, eszmélni, hitünknek tisztán látónak kell lennie, számot kell magának adni tudnia arról, hogy mit hiszen, a védelemre és terjesztésre felfegyverzett hitnek kell lennie.

Nem akarok többet idézni; ennyi is elég, ugy hiszem, arra nézve, hogy látni lehessen Lassere munkájának érdekességét. Ritkán tapasztalhatni a katolikusoknál ily bátorságot, mint a milyennel ő az evangelium terjesztésének szükségességét jelzi, s melyért csak üdvözölni lehet. Hogyha ő ezzel elérhetné azt, hogy hitsorsossai az evangeliumokat olvassák, kitűnő szolgálatot fognak nekik tenni. Közülök sokan talán arra az igen egyszerű gondolatra fognának jöni: hogy nagy különbség van a Jézus tanításai és a katolikus egyház tanai közt. Ha ez észrevétel őket arra vezetné, hogy különösen e pontra nézve kérjenek tanácsot a történelemtől, abból a jövő száz éveken keresztül könnyen az átalakulása és fejlődése következhetnék be annak a rengeteg épületnek, melyet római katolicismusnak neveznek. Igen érdekes lenne azt látni, hogy a lourdes-i Notre-Dame történelemírója a történelmi és vallási kritika eme munkájához részben hozzájárult.

Egyébiránt ugy látszik, hogy a katolikusoknál is már jó akaratot kezdnek tanusítani a biblia terjesztésére nézve. Jelenleg is egy új fordítás közreadása van folyamatban. Az az egész bibliának fordítása, a Vulgata szerint. Több kitűnő egyházi tudós dolgozik azon. Egy általános bevezetés előzi meg, mely nem kevesebb, mint 600 lapot foglal magában s melyet Trochon abbás írt. Ebben tárgyalva van: „A szentírás meghatározása és felosztása, a szentíratok inspiratiója, canonicitása, a szöveg történelme, a biblia versiói, az apokryph és elveszett könyvek és a szentíratok magyarázata.“ Mindez jól rendezve, kizárólagosan katolikus álláspontból, de

szélesebb látókörűséggel és sok tanultsággal. Kétségtelen, hogy minket a szabadvizsgálódás gyermekeit, a kik szeretnek teljes függetlenséggel itélni s a kik nincsenek arra kényszerítve, hogy a történelmet a dogmának alárendeljék, nem elégít ki, de ez mit sem tesz; nem szabad feledni, hogy buzgó katolikusokkal van dolgunk s őket ennyiért is üdvözlőnk kell. Az új fordítók nagy munkájuk felirataul Szent Jeromos eme szép mondását választották: „Ignoratio Scripturarum, ignoratio Christi est.“ Vajha ez egyházi atyának, ki a bibliát annyit tanulmányozta, eme nagy mondása szerencsét hozna Trochon abbás és dolgozótársai munkájának.

A Párisban újra szervezett protestans theol. fakultás fennállásának tizedik évfordulóját július 7-én ünnepeltük meg. Én annak idején irtam volt a megnyitó ünnepélyről, mely Ferry Gyula elnöke alatt tartatott, és a nagyszerű beszédről, melyet ez alkalommal a később miniszterelnökké lett eme jeles államférfi mondott. Azóta e fakultás, mely a strassburgi régi fakultásból szerveztetett újra, folyton fejlődött és erősödött. A tanárok és tantárgyak száma szaporított; a tanulók is mind nagyobb számmal jöttek ide, és magasabb egyetemi fokozatok, mint licentiatusság és doctorság osztattak ki-elégítő arányban. A fakultás tiz évi életéről és munkájáról adott tudósítás más véleményre téritheti azokat, kik korábban kicsinyelve szóltak róla.

Az államsegélyt, melyet az 1886-iki pénzügyi törvény a tanulóktól elvont, bőven lett kárpótolva a reformált és lutheranus egyház aláírásai által. Ez ünnepély alkalmával kifejezés adatott annak az alapos reménynek is, hogyha az állam megszűnnék a theol. facultást, mint egyetemi intézményt elismerni és segíyezni, a franciaországi protestans egyházak az ő történelmi és vallási küldetésük magaslatán állóknak fognák magukat bizonyítani, pártolva ez intézményt és éltetve abban saját független életüket.

Az ünnepélyen nagyon számosan voltak jelen: a tanulók teljes számmal, a lutheranus és reformált papok Párisból és a vidékről csaknem mind, a világiak közül is meglehetősen számban, kik azonban lehetnek volna még többen is. A tiz évről adott tudósítás után beszédek tartattak. Ezek közül a legtöbb a tanulókhöz, s főleg azokhoz a tanulókhöz volt intézve, kik tanulmányaikat most végezték és állomásba lépendők. Én csak a 80 éves öreg lelkész, Puaux beszédének jelzésére szorítokozom. A predicatióról adott humoros mó-

dorban kitünő tanácsokat a leendő papoknak. Igyekeztek, mondá, saját magatok lenni s kerüljétek az utánzást. Magatok irjátok meg a beszédet, tanuljátok meg és írás nélkül adjátok elé. Magatok irjátok meg a beszédet, főleg az első években, hogy gyakoroljátok magatokat a gondolkozásban, a szerkesztésben és írásban. De óvakodjatok a szóról-szóra tanulástól és hogy úgy mondjátok el beszédeiteket, mint egy papagály. Törekedjétek mindennekfelett rövidségre, mert a hosszú beszédek elfárasztják a figyelmet, unalmasak és álmasítók Mindezt példákkal és kedves anecdotákkal fűszerezte, melyek neveltettek, de a melyek igenis kitünően világosították meg ama teljesen igaz tanácsokat, melyeknek a szónok hosszú tapasztalata és magas kora különös sulyt és vonzó erőt kölcsönöztek. Szóval ez egy családi ünnep volt, a hol kifogyhatatlan szívéllyesség uralkodott. Az ilyen napoknak megvan a hatása mindenkire nézve.

CHARRUAUD.

IRODALMI ÉRTESÍTŐ.

A XXXVII. Zsoltár, melyet Rédigér Géza munkatársunk átírásában e füzetben közlünk s mely kitünő erkölcsi oktatásokat tartalmaz, külön is megjelent, hozzá előszóval. Ára 6 kr. a szabédi iskola javára. Kapható nevezett munkatársunknál, Szabéd, u. p. Mező-Rücs.

Prot. Népkönyvtár VI. és VII. füzete megjelent, Dalmady Győzőtől, Pósa Lajostól, Hörk Józseftől és másoktól hozva érdekes és alkalmas közleményeket. — A Dávid F.-egyletnek pályázatai részben eredményesek voltak, vajha a november 30-ig megnyújtott pályázat nekünk is egy ilyen derék füzetet adna ki.

Evangéliumi lelk. tár. IV—VI. füz. megjelent 15 egyh. beszédet foglalva magában. Egy évfolyam ára 3 frt. mi Sziládi László nyomdatulajdonoshoz Kecskemétre küldendő.

Számolókönyv a népiskolák II. és III. osztálya számára 2. és 3. füz. dr. Mocnik Ferencz után dolgozta Orbók Mór, a pozsonyi m. kir. állami tanítónőképezde rendes tanára. E jeles tankönyvet ajánljuk a néptanítók figyelmébe. Egy füzet ára 20 kr. Kapható Drodtleff Rezsőnél Pozsonyban.

Irodalmi pályázat. Minthogy a Dávid Ferencz-egylet által f. évi június 30-ra hirdetett pályázat első feladatára (Erkölcsei elbeszélés) csak egy s a 2-ik és 3-ikra egy pályamű sem adatott be, a pályázat határideje ezennel meghosszabbíttatik november 30-ig. A feltételek ugyanazok, t. i. kívántatik: 1. Erkölcsei elbeszélés. Tárnya a magyar (székely) nép életéből veendő. Terjedelme öt 8-adrét nyomtatott levélnél több nem lehet. Jutalma egy huszfrankos arany. 2. Egyháztörténelmi rajz. A tárgy vehető akár az unitárius egyház, akár az unitárius ekklésiák történelméből. Terjedelme négy (4) 8-adrét nyomtatott levél. — Jutalma egy 20 frankos arany. — 3. Életrajz. Tárgy: Valamely jeles unitárius férfi vagy asszony élete. Terjedelme négy (8-adrét) nyomtatott levél. Jutalma egy 20 frankos arany. Feltételek: A dolgozatok népszerű nyelven a nép számára irandók. A történelmi tárgyak hiteles forrásokból s eredeti adatokból legyenek dolgozva. Mindenik dolgozat idegen kéz írásában a szerző nevét rejtő jelíges levél mellett küldendő be az egylet titkárához. (Rózsa-utca 2. sz.) Az egylet a megjutalmazott dolgozatok felett tulajdonjoggal rendelkezik s kiadásukról belátása szerint intézkedik. Fentartja azt a jogát, hogy a díjat nem nyert, de megdicsért és közlésre alkalmas dolgozatokat is kiadhassa. Kolozsvártt, 1887. július 2. Dr. Brassai Sámuel, elnök. Boros György, titkár.

Iskolai értesítő: A marosvásárhelyi ev. ref. collegium értesítője. 1886—87-ik isk. évről. Tanerők sz. a gymnasiumban: 18, elemi osztályokban 6. Létszám 207. Az értesítőben a collegium ismertetését nagy tanultsággal folytatja Koncz József tanvezető tanár, folyóiratunknak is munkatársa, Bolyai Far-

kas, Molnár Sámuel, Péterfi Károly és Dósa Elek tanárok életrajzait közölve. (271—382. l.) — Jelentés a sárospataki ev. ref. főisk. állapotáról. Összeállították P. Nagy Gusztáv és Molnár Lajos tanárok. Tanerők sz. a gymnasiumban 14. Tanulók sz. 401. Az akadémiában tanerő 14. Hittanhallgatók száma 63. Székfoglaló beszédek és a sárospataki irodalmi kör múlt évi története igen érdekes lapjai az értesítőnek. — A nagyenyedi ev. ref. Bethlen főiskola 1886—87. tanévi értesítője. Tanerők száma 25, tanulók sz. 364. A theologián mintegy 70 tanítványnak tanít 6 tanár. — A brassói m. kir. áll. iparis k. 6-ik Értesítője. Szerk. Kilyéni András. Tanulók sz. 286.

KÜLÖNFÉLÉK.

A zsinati főtanácstól, mely Dicső-Szt.-Mártonban sept. 4-én tartatik, már csak napok, órák választanak el. Összegyűlnek ismét egyháztanácsosaink, hogy résztvegyenek ama munkában, mely egyházunk hajóját előbbre vinni van hivatva. Sok fontos ügy kerül ez alkalommal is tárgyalás alá: a püspök javaslata a Baldácsy-alap jövedelmének czél-szerűbb felhasználására, papválasztási törvény, fegyelmi szabályok, új leányegyházak alakulása Déván, Orosházán, Kovásznán, a kolozsvári főiskolának adott államsegély felhasználása, székely kereszturi iskolánk második megintése s illetve ez iskolánk mellé egy új tanári állomás szervezése stb., melyek figyelmüket teljes mértékben igényelni fogják. Midőn az egybeseregrendő buzgó tanácsosokat üdvözöljük, kívánjuk nekik az erőnek, bölcseségnek és egyetértésnek lelkét, hogy mindeneket jól végezzenek, mindent az egyház előmenetelére és Isten dicsőségére!

Emlék-követ Péterfi Sándornak! Sándor János székely-kereszturi ig. tanár egy forintot küldött be a Péterfi Sándor emlék-kövére. Ezzel első róttale a kegyelet adóját egy oly férfi emléke iránt, kinek sirját jeltelenül hagyni nem szabad. „Nem tudom, írja, van-e valami lépés téve arra, hogy Péterfi Sándor hévizi pap és jeles egyházi írónk porainak nyugvóhelye emlékkövel jelöltessék meg; ha van jó, ha nincs, még nem késő. Én, mint egykori tanítványa, egy forintot melléklek ide e czélra“. Hogy van-e lépés téve, mi sem tudjuk; ha van, elősegíteni kívánjuk; ha nincs, megtette Sándor János, s az ő szép példáját követésre ajánljuk. Péterfi Sándor élete és munkássága emlékeztet érdemel tanítványaitól és paptársaitól egyaránt, tanítványaitól a gazdag ismeretekért, melyeket nekik nyújtott, paptársaitól ama fényes vagyonért, ama szellemi nagy örökségért, melyet egyházi beszédeiben rájuk szállított. Ő büszkesége volt egyházi irodalmunknak s műveiben marandó emlékoszlopot emelt magának, de az apostoli egyszerűségü, világi javakat nem kereső, csupán a lelkiekkel foglalkozó férfiú sirjához nekünk kell az emlékkövet odaállítanunk. Ezzel csak önmagunkat becsüljük meg. Részünkről 4 frtot irunk alá. Siessetek mindnyájan, kik előtt az ő emléke becses, adományaitokkal a czélra közrejárulni. A hála, a kegyelet, az elkötelezettség parancsolja: Emlék-követ Péterfi Sándornak!

Szép ajándék. Petrichevich Horváth Borbára és gróf Kornis Zsigmondné, sz. báró Györffy Berta, a kolozsvári ekklezsia részére a templom piacán levő kerek asztalra egy értékes, saját készítményü szép takarót ajándékoztak. A takaró közepe barna és selyem koczkázott szövet, kereken barna posztó, többféle színű selyem és aranyfonállal szélesen himezve, párkányzata arany zsinorral díszítve, s gazdag aranyrojtval ellátva, a takaró fekete glottu bérlésén P. H. B. és Gr. K. Zs.-né 1887.

Az egyház iránti szeretetnek és meleg vallásos buzgalomnak e szép tettét nem kell dicséernünk, eléggé dicséri az önmagát.

A dersi unitárius templom freskóiról, melyeket közelebbről fedeztek fel, D a r k ó Sándor esperes a következő leírást adja: „A templomban talált festmények bámulatosak. A templom belső oldalán mindenütt találhatók. A főajtóval szemben álló oldalon, a kaptól kezdve egészen a katedráig nyuló oldalon, egy nagyszerű festmény ábrázolja Szent Lászlónak a leányt rabló kunnal való legendáját. E festményben három jelenet tűnik fel: Az első jelenet egymásután rohanó lovasokat mutat, legelől a nőrabló kún vágató lovával, utána László és kísérete. A másik jelenetben László és a kún lovaik mellett talpon, egymással szemben állanak birokra szállva — László torkon fogta ellenfelét, kinek kidülledt szeme és biggyedt ajaka azt mutatja, hogy kemény nyakszorítást szenved, míg hátulról a talpra állott és bátorságot kapott amazon termetű nő, egy alabárdot a kún lábszárába mélyen belevág, honnan piros vér buzog ki. A harmadik jelenetben, László a kúnt földre terítette, hajánál fogva félig felemelve úgy tartja, hogy az említett nő magasra emelt bárdjával a nyakát elvágassa. Már több vágást kellett hogy tegyen, mert a nyak félig be van vágva, és belőle sűrű vér ömlik.

A templomnak ezzel szemben álló oldalán Szent Pál (Saul) megterése van ábrázolva. E festvényből lehet látni, hogy Saul az ő zsoldosaival nem gyalog, hanem jól tartott lovakon utaznak Damaskus felé. Ez utazó csapat felett magasban lebegő fényes felhők között látható repülő lován a Jézus, mert neki kell lennie. Saul lovastól elbukik az égi szózatra, a lófejével a földet érinti, Pál pedig lova nyakára borul, honnan egyik fegyvernőke lehajolva lováról, palástját megragadva igyekszik őt felemelni. A következő jelenetben már Pál apostollal állunk szemben. Magas termetű, bátor kinézésű férfi, mintha prédikálna. Itt már nincs lova, gyalog maradt. Felette ez van jól olvashatólag írva: „P a u l u s.“

Ezután következik nyomban egy más jelenet. Ez T h e m i s, az igazság istenasszonya, tiszteletet parancsoló alakjával, bekötött szemmel

áll előttünk, kinyujtott balkezének mutató ujján könnyűszerüleg tart egy nagy mérleget, melynek egyik felében egy kis ártatlan csecsemő ül, földig lenyomva a mérleg ezt a felét, míg a másfele magasra emelkedik nagy terhével, pedig egy malomkő is rá van akasztva.

Ezeken kívül még több érdekes festvény található itt és alig olvasható feliratok, melyeknek leírásához azonban nem fogok. 'Mind e festvényekről tudós tanárok szakértőleg terjedelmes munkát fognak kiadni.'

A bölöni egyház presbyteriumától ekklezsiájuk vagyonkezelése ügyében a következő sorokat vettük: Tisztelt szerkesztőség! A „Keresztény Magvető“ 1887-ik évi 3-ik füzete (május-junius) 212-ik lapján „Egyházi élet II. rovatában „A bölöni unitárius ekklezsia 1886. évi számadása“ czimén F. Z. aláírással megjelent részletes kimutatáshoz, mint érdekelteknek egy pár szavunk van; — tisztelettel kérjük — az igazság érdekében — a következő füzetben nyilvánosságra juttatni.

Mikor az idézett cikk tudomásunkra jutott, gondolkoztunk, vajjon hogy és miért került a „Keresztény Magvető“-be? — S ime kívül a végén, hogy ha a bölöni lelkésznek 1000 frt, s az énekevezérnek (F. Z. szerint) 500 frt a fizetése, miként tűrheti a bölöni unitárius egyház, hogy más egyházakban az önfentartással küzdenek a papok és tanítók? Tudomására kívánjuk juttatni F. Z. urnak, hogy míg kepe-váltáság nem történt is, egyházunk belső emberei a mostaninak megfelelő évi jövedelemmel rendelkeztek. — Tudatjuk azt is, hogy egyházunknak csak énekevezére nincs; hanem, mint régen, úgy ma is, tanító mester is. S ha más egyházakban, hol az iskolákat községivé tették az igazán csak ének vezérek, a keperendszer szerinti harmadot élvezik; ott, hol valóságos tanító és énekevezér is, — nem méltányos-e? nem igazságos-e? Kérjük F. Z. urat: Minden más egyházakban egyenlő-e a belső emberek évi jövedelme? Miért nem hivatkozik F. Z. ur azokra is? Ugy látszik, egyenlősíteni kívánná mindenikben. — Nincs ellene semmi kifogásunk; csak annyit jegyzünk meg, hogy ez kegyes óhajtás, s annak is marad.

Miután a végén kezdtük, menjünk eléfelé: Ott azonnal egy megdönthetetlen állításra akadunk, mely így hangzik: „A kepe megváltással hozzá szoktak hitrokonaink, hogy haszonbért és kamatot se fizessenek.“

Kimutat a bepillantott számadásból F. Z. ur 11777 frt bevételt kérjük tisztelettel — minő czimen történt e bevétel? Egyházunknak, ha jó lelkiismerettel megtekinti bárki, más czimen bevétele, — mint kamat és haszonbér, — nagyon csekély van, miként történhetik meg tehát az, hogy se kamatot, se haszonbért nem fizetve, 11777 frt bevétel eszközölthetessék? ezen kérdésre csak F. Z. adhat feleletet. — Kiadás:

9076 frt. „Levél, távirat-hordozás, bizottságok ide s tova járása stb. 187 sorszám alatt“.

Kérjük tisztelettel, sziveskedjék még egyszer bepillantani, s a következő kiadási sorszáموkat szem elől nem téveszteni: = 42., 43., 62., 103., 113., 114., 170. stb., melyek együtt 4451 frt kiadási összeget tartalmaznak, még pedig sem levél, sem távirat, sem ide s tova járás csáklyán; hanem torony-építés, — az „Essex hall“ — és vallásközönségünk pénztárába befizetett összes rovatali tartozás = 3675 frt. E tételek figyelmen kívül hagyásával felkiált F. Z. ur: „Még el sem költötték a bevételeiket!“

Pillantson be a mi egyházunknak megelőző évekről kiadott számadásaiba is, s meg fog győződni, hogy nem csáklyazta a jogczimeket azért, hogy bevételeit véglegesen elköltse, minden év végén tekintélyes készpénz maradéka volt.

Van, sajnos, hátrálék is. — De kérjük, hol nincs, a hol tekintélyes pénzösszeg van kezelés alatt? Győződjék meg F. Z., nekünk nagyobb örömünk volna, ha a hátrálékkal nem kellene vesződnünk. Nem is kerüljük a pert sem; de ez utolsó eszköz, mert szomorú tapasztalatokból tudjuk, s győződünk meg arról, hogy csekély összegű keresetért kétszeres perköltség hordozást szenvedtek sokan. Hogy számadásunkat eljárásí, bizottsági kiadások terhelik, való. — Ez így van mindennütt máshol is, nagyobb vagyon-kezelés mellett. — Itt nem kell csáklyázni a jog-czimeket; hanem azon voltunk s leszünk ezután is, hogy a lehető legkevesebb kerüljön elé ily jogczim alatt.

Nincs vallásközönségünk egyházaiban ujon épült torony, templom — sőt alig javított meg néhány, hogy egyházunk hozzá ne járult volna, hol kisebb, hol nagyobb összeggel. — A ki hozzánk jött kérni, üres kézzel egyet sem bocsátottunk el. — Hiányzik-e a buzgóság? Ha a kinek 10 frtot adtunk, a helyett százat, a kinek 20-at, a helyett ezeret adtunk volna, most mi mehetnénk kéregetni. — A pénz ott lakik, a hol megbecsülik.

Pillantson bele az idézett számadásába a bölöni unitárius egyháznak nem egyszer, hanem százezerszer, s ha az ellenőr 1886-ik évi fizetésébe 100 frtot kimutat, — mi a bölöni unitárius egyház presbyteriuma fáradságáért saját zsebünkből 1000 frt jutalmat tűzünk ki, s készpénzben azonnal kötelezzük is magunkat lefizetni.

A visitatiók reformját sürgető levelet vettünk egyik lelkészársunktól, melyet lényegében a következőkben közlünk: Tiszteli a régiben a mi jó, de a mi elavult, azt megváltoztatni óhajtja. Kikel az ellen, hogy több helyt az egyházi pénztár a „számoló egyházfi“ kezében és

szabad kezelése alatt van kellő ellenőrzés nélkül. A püspöki vizsgálat elég bölcsen elrendelte, s rendeli mindannyiszor a vizsgáló-szék is, hogy kinél kell állni az ekklézsia pénzének, de eredmény nélkül. Régi időkre visszamutató kérdésnek tartja: „Nincsen-e az atyafiaknak valami feladni valója a pap és mester ellen.“ E kérdés nélkül is feladják a hivek — úgy mond — a mi feladni való s még azt is, a mi nem való. A papi tekintélyt nem emeli az, ha a nép előtt figyelmeztetik kötelességeire, s a népnek meg megengedik, hogy szabadon foglalhasson állást a pappal szemben.

A budapesti unitárius egyházközség örömnapja. Jun. 28-án tartott kebli tanácsgyűlésünk tárgyai tették azzá e napot. H a j ó s J á n o s ministeri tanácsos, első gondnok, s Derzsi Károly lelkész egyházi gondnok azon nagyfontosságú jelentést tettek, hogy a fővárosi törvényhatóság kérésükre beleegyezett abba, hogy új telkünkön templom s papi-lakon kívül bérházakat is építhessünk s e célból kölcsönt is vehessünk fel. Rövid e tényelődás, de hosszú s nehéz volt a munka, a mit a két gondnok s Székely Ferencz hitrokonunk ez érdekekben megtettek. A részletezés idő előtti s két élű lehetne. Nem tesszük. De melegen s hálával fejezzük ki elismerésünket e három munkás hitrokonunk irányában, a kik igazán bámulatos ügyességgel, buzgón s iszonyu fáradság utján és által vívták ki számunkra e nagy sikert. Dolga után látott közülünk mindenki, folytatva életfentartó foglalkozását árnyékban is pihenve; e férfiak izzadtak, kértek, munkálkodtak helyettünk. Méltó, hogy e siker dicsősége egészen övék legyen, mert egészen ők vívták ki. Megállapodtak a további teendőkre nézve, rájuk ismét sok teendő jutott; de ők el fogják végezni. Erős hitünk már most, hogy a magyar fővárosban lesz magyar unitárius templom és ha ez lesz, lenni fog egy hazafias, tiszta magyar és idővel erős unitárius egyházközség. Legyen üdvözölve e három férfi e folyóiratban és az erdélyi unitárius szivek által. Ők nagy következményű munkát végeztek. Legyen ez örömnap dicsősége övék.

Még más lélekemelő is volt a gyűlésben. Derzsi Károly lelkész bemutatta a maga és neje által az ur asztalára készített kenyérnek való kis drága művű és értékű tálcskát, melynek külső karimáján e felirat van: DERZSI KÁROLY ÉS NEJE NEMES IZABELLA, A BUDAPESTI UNITÁRIUS EGYHÁZNAK. MDCCCLXXXVII. Belől a tányér nagyobb karikáján négy arany búzalkalász-csokor s négy szőlőgerezd csokor váltakozva, s az ezek közötti rész szintén arany szőlő-inda és levelek töltik be, mind szabadkézzel művészileg kiverve, gazdag aranyozással; Herszka Károly iparművészeti tanár tervezése és rajza szerint. A tányér ára

100 forinton jóval felül megy. A nagybecsü műajándékot hálás köszönettel fogadta a kebli tanács, meghatározta, hogy a jegyzőkönyvbe és aranykönyvbe igtattassék, s a buzgó adakozóknak írásilag mondassék érette meleg köszönet. (J. E.)

Bük Lászlóról budapesti egyik munkatársunk a következő necrologot küldötte: Necrolog. Bük László áldozó ügybarátunk jul. 24-én, 82 évében, harmadnap gyöngéledés után, kimult. Koporsója fellett Szász Károly ev. ref. püspök beszélt, — a kinek hivei közé a néhai tartozott — meghatóan, érintve a halott viszontagságos életét saját önéletirata alapján, melyben voltak örvendetes boldog szakok, de volt elég bajjal és küzdelemmel teljes is. 1848. előtt három vármegyében volt birtokos, nagy nemzetségekkel rokon, nyílt házat tartott, derék hazafiakkal volt barátságban, politikailag ellenzéki érületü. Az abszolút korszak alatt elfogták, szenvedtették s csakhamar fölmentették. Ezután Tóti birtokára vonult vissza Biharmegyében s gyümölcsészettel, szőlőszettel és kerti gazdasággal foglalkozott. Gyümölcsseit s magvait a világ legműveltebb államaiból szerezte drága pénzen s megosztotta az ezt kedvelőkkel. A kiállításán mindig nyertes, sok gazdasági s más rokon irányú egyesületnek fizető, vagy tiszteletbeli tagja. S így töltötte el a nemzeti élet e gyászos korszakát 1882-ig, lapok s könyvek olvasásában, s szerzésében találva lelke főgyönyörét. Ekkor birtokát gyermekei közt megosztotta, maga Budapestre költözött, szerény tőkéjéből, — a mi 8—9000 frtot tett — takarékos életmód mellett orvosi, egyház- és köztörténeti nép-könyvtárt gyűjtött, az első és utolsó orvossá nevelt Géza fiának, az egyháztörténetit a budapesti unitárius egyházközségnek ajándékozta, melynek értéke 3—400 frt közt volt. A Ker. Magvetőnek kezdettől előfizető olvasója volt, a Derzsi K. lelkész által szerkesztett Unitárius Kisönyvtár egy füzetét maga költségén nyomatta ki. Simén tanár minden művét megszerezte, az unitárius isteni-tiszteleteken gyakran jelent meg, és dicsérte papunk beszédeit. A m. tudományos intézeteknek ritka unicumokat nagy számban adott, a jó könyvekért nem sajnált semmi árat, az olvasásban találta főgyönyörét s legkedvesebb időtöltését. A m. tudom. akademiának Tóti birtoka legszebb erdejét ajándékozta, a mit az 7500 frton adott el s ez összeget kamata által 10,000 forintra rendelve kiegészítettetni, a reformatio korszakonkénti részletes kidolgozására koronként 1000 frt pályadíj kitűzését rendelte. Hazáját s a közügyeket szerető, felvilágosult eszű ember volt, nekünk unitáriusoknak lelkes jóakaró barátunk. Azon egy tette, hogy a legelső ekkleziiai rendszeres könyvtárt számunkra ő alapította, megérdemli, hogy e helyen neve, s az unitárius szivekben a tisztelet és hála érzete örökre fenmaradjon. (J. E.)

A Dávid-Ferencz-Egylet Küküllő körüli fiókja a következő meghívást intézte az Egyletnek: A „Dávid-Ferencz-Egylet“, mely rövid pályafutása alatt oly szép eredményeket ért el, s annyi szép és magasztos czélok szolgálatára van hivatva, most tartja első közgyűlését a vidéken. Nekünk jut az a szerencse, hogy a zsinati közgyűléssel egyidejűleg a Dávid-Ferencz-Egyletet is körünkbe fogadhatjuk. Mi örömmel s jó reménnyel nézünk e gyűlés elibe, mert hisszük, hogy azon melegítő sugarak, melyek fenn a lelki élet mezején oly szép reményekre jogosító tenyészetet idéztek elő, nálunk is sziveket melegítenek és lelkeket nyernek meg Isten országának.

A Dávid-Ferencz-Egyletet f. évi szept. 3-án a dicső-szt.-mártoni ekklesiánkba tisztelettel hívjuk meg, s kérjük a tisztelendő titkár urat, méltóztassék az elnökség útján szíves meghívásunkat az egyleti tagok tudomására juttatni. Teljes tisztelettel levén

Dombó, 1887. jul. 14.

Rédiger Árpád, alelnök.

Sándor Gergely, fiók egyll. titkár.

Bixby Jakab, amerikai hitrokonunk, ki 1884-ben hazánkat is meglátogatta, Kovács János barátunkhoz 20 frtot küldött a toroczkói égettek számára. „A legnagyobb részvétellel s fájdalommal olvastam — írja — a szép fekvésű Toroczkó városának, melyre oly élénken emlékszem, elpusztulását. Ottani látogatásom rendkívül érdekös volt, s egyike lesz mindig a legszebb emlékeknek, egész életomban. Az önök vendégszeretete oly mérvben nyilvánult irántam rövid ottlétem alkalmával, hogy az egész Toroczkót, az unitárius hithez oly hiven ragaszkodó buzgó nép számára. De ha ezt nem is tehetem, tehetségemhez mérten küldök 20 frtot; s felkérem, hogy legmelegebb rokonszenvem kifejezése mellett kézbesítse az illetőknek. Mondja meg tiszteletemet különösen az iskola igazgatójának s kedves nejének, kiknek vendégei voltunk“.

Iskoláink mult évi Értesítőjéből szükségesnek látjuk közölni a következő adatokat, hogy a kik azt nem olvassák, némi tájékozást szerezhessenek. A kolozsvári főtanodánál a papnevelő-intézetben működött: 8 tanerő; a gymnasiumban: 22; az elemi iskolában: 4; papjelölt volt 6; 4 éves papnövendék 7; a 3 osztályban 11; összesen 24. A gymnasiumban a tanulók létszáma 267; az elemi iskolában 83; összes létszám 374. Érettségi vizsgára állott 28, kik közül egy-egy tárgyból 2 óra visszavetett 4; egész évre 3. Papi szigorlatra állott 4; kik közül egy két tárgyból szeptemberig visszavetett. Mint rendkívüli tár-

gyakat, u. m. angol ny. tanult 16; francziát 13; orgonázást 9; zenét 12; gyorirást 15.

Az ösztöndíjak értéke 1636 frt; a jutalmaké a könyveken kívül 350 frt 30 kr; javadalmaké a kosztot nem számítva 4989 frt 85 kr. Segélyezésben is számos tanuló részesült a tanárnék s más áldozatkész nők szivességéből. Felemlítjük az ifjusági önképzőkör sikeres működését. A kitűzött jutalmakra sokan s jó eredménnyel pályáztak, örömmel látjuk az ifjuságnak az irodalmi téren való nemes törekvését. A főtanoda könyvtára 23,830 kötetből áll. Mint nevezetes ujitást megemlítjük, hogy a lakó szobák mind vaságygyal láttattak el. Örvendetes, hogy főtanodánk anyagi erőnkhez mérten évről-évre a kor követelményeinek megfelelőleg halad. Ugyanezt látjuk Székely-Kereszturi közép-tanodánknuál is, hol a tanulók száma: 127; a tanerők száma 9. A tanuló ifjuság itt is tetemes segélyben részesült. Az isk. könyvtár 11,386 drbból áll, ez évben a szaporodás 258 drb.

Gyászhir. Kovács János ig. tanárt, szerkesztőtársunkat és családját fájdalmas, súlyos veszteség találta. 7 éves, első elemi osztályos, kedves kicsiny fia, Árpád, f. hó 16-án Székely-Kereszturt, hosszas szenvedés után meghalt. A korondi fürdőre akarták vinni, de a betegség utközben levertén, Székely-Kereszturt kellett maradniok, hol Sándor János ig. tanár házánál önfeláldozólag ápolták szülői, de fájdalom, nem menthették meg. A kedves, értelmes, vidám gyermek elköltözött, magával vive a szülők egy szép reményét. Kovács barátunk közelebbről veszttette el édes anyját: Kovács Péterné, sz. Mester Juliánnát is, s így a csapás annál érzékenyebb.

AZ ÁLTALVETŐ.

Van egy régi legenda egy öreg emberről, a ki egy általvetővel szokott szerte-szélylyel járn. Az általvető azon felébe, a mely a hátán csüngött, barátainak jó tetteit dobta bele, a melyeket ennél fogva nem láthatott s így csakhamar el is feledte. Az általvető azon felébe pedig, mely elől az orra előtt volt, azoknak hibáit rakta bele s ezeket utközben folytonosan kavargatta.

Egy napon nagy meglepetésére egy emberrel találkozott, a ki hasonlóképpen egy általvetőt vitt a vállán. A mint meglátta, hozzá ment s egyet bökkvén öklével az általvetőnek elől csüngő részén, így szóla: „mit viszel ebben?”

„Megállj, ne bántsd“ kiálta a másík: „összetöröd az én jó dolgaimat.“

„Mik azok a jó dolgok“ kérde az előbbi.

„Nós, hát az én jó tetteim“ felelé a másik. „Én ezeket mindig magam előtt tartom, hogy kivehessem és gyönyörködhessem bennök. Lásd itt van a fél-tallér, a melyet közelebbi vasárnapon a templom perselyébe tettem; az a kendő, a melyet a koldus leánykának, az a kenyér, a mit a nyomoréknak, a fillér a mit az árvának adtam s itt van az a jóságos mosoly is, a melylyel ajtómban az utcaseprőt fogadtam; és“ —

„És mi van az általvető hátulsó részében“ kérdezi az első utazó, a ki megijedt rajta, hogy pajtása soha se ér végére az ő jótettei előszámolásának.

„Hát, hát“ — mondá a másik általvetős — abban semmi olyan dolog nincs, a mit figyelemre méltathatnék! „Abban az én csekély tévedéseimet tartom.“

„Nekem úgy tetszik — mondá az első — hogy az általvetőnek ez a fele jóval teljebb van, mint az első.“

A másik utazó meghökkent. Soha sem gondolt rá, hogy miután ő ugynevezett tévedéseit szemei elől elrejtette, valaki azokat mégis megláthatja. Már már ajkán volt a bosszus felelet, midőn szerencsére egy harmadik utazó, vállán hasonlóképen általvetővel érkezett hozzájuk.

A két előbbi egyszerre ráförmedt az idegenre.

„Mit czipelsz az általvetőben?“ kiálta az első.

„Hadd lám a te kincseidet“ mondá a másik.

„Szívesen — válaszol az idegen — mert nagy választékom van belőle és szeretem azokat mutogatni. Az általvető eme felébe — így szól, annak azon részére mutatván, mely mellén csüngött, — tele van a mások jó tetteivel.“

„Hiszen csaknem a földet éri. Nagyon nehéznek kell hogy legyen“, jegyzé meg az első.

„Tévedsz! — felelé az idegen — Ez a teher csak olyan, mint a hajónak a vitorla vagy a sasnak szárnyai. Előre segítnek engemet.“

„De hát mire való az általvető hátulsó fele. Annak nem nagy hasznát veheted — mondá a második utazó — mert üresnek látszik és a mint kivehetem még lyukas is.“

„Éppen az a czélom is — mondá az idegen — mert mindazt a rosszat, a mit másokról hallok, abba hányom és az ily módon kiesik általvetőmből és elvész. Következőleg láthatjátok, hogy engem utazásomban semmi sem terhel.“ (The Christian Registerből) (F.)

FRANKLIN PARABOLÁJA A TÜRELMETLENSÉGRŐL.

Franklin Benjamin az üldözések ellen egy parabolát irt, melyben szokott szellemdús modorával utánozta a szentírás nyelvét. Helyén lesz itt közölni, annyival inkább, mert ma ép oly találó, mint a legelső napon volt:

„És történt ezután, hogy Ábrahám napnyugat táján sátorának ajtaja előtt ült.

„És ime, egy aggastyán, az öregségtől meggörnyedten jött a pusztaság felől, egy botra támaszkodva.

„És Ábrahám felkelt és eléje ment és így szólt hozzá: .Lépj be kérlek és mosd meg lábaidat és nyugodd ki magadat éjjelre, és holnap reggel korán felkelhetsz, hogy utadat folytassad.

„És az aggastyán így szólt: „Nem, én ezen fa alatt fogok maradni“. De Ábrahám addig kínálta, míg az aggastyán tágitott és beléptek a sátor alá és Ábrahám kovásztalan kenyeret készített és ettek belőle.

„És midőn Ábrahám látta, hogy az aggastyán nem ad hálát az Istennek, így szólt kozzá: Miért nem imádod te a mindenható Istent „menynek és földnek teremőjét?“

„És az aggastyán így felelt: „Én nem imádom a te Istenedet, és nem áldom nevét, mert én csináltam magamnak egy Istent, a ki mindig házamban tartózkodik és ellát engem mindenfélelvel.

„És Ábrahám buzgalma felgerjedvén ez ember ellen, felkelt, reá rohant, és ütlegekkel kiüzé őt a pusztaságba.

„És Isten előhivta Ábrahámot, mondván: „Ábrahám, hol van az idegen?“

„És Ábrahám így felelt: Uram, nem akart téged imádni, és nevedet áldani, ezért elkergettem őt szímem elől a pusztaságba.

„Es Isten így szólt: „Hát azért türtem én el őt, háromszáz kilenczvennyolcz esztendő óta, s azért tápláltam és ruháztam, daczára ellenem való fellázadásának, hogy te, bűnös ember el ne szivelhessed egyetlen éjszakán át?“ (Political, Miscellaneous and Philosophical pieces, written by B. Franklin.)

A Keresztény Magvető alap gyarapítására Szabó József áldozatkész hitrokonunk, Debreczenből, 10 frtot adott, mely szives adományért fogadja őszinte köszönetünket.

ARANYKÖNYV.

Leányegyházunknak, mely nem rég alakult, de már is szép haladásnak örvend, közelebből igen értékes urvacsorához való tárgyak ajándékoztattak:

1. Egy másfél méter hosszú és ugyanily széles finom négynyujtos virágos alsó abrosz, körül fehér rojtjal, rajta selyem himzessel és felírással Nagy Áron és neje Orbán Julianna 1887. (Értéke mintegy 16 frt.) 2. Egy 1.20 m. hosszú és ugyanily széles finom moll terítő körül selyemmel himzett virágdíszítéssel szélein csipkével és rajta e selyemmel himzett felírás: Benedek Sándor és neje Nagy Ágnes. (Ért. mintegy 30 frt.) 3. A harmadik egy kisebb diszes felső takaró márványzott nehéz selyem atlaszból, piros selyembéléssel, szélén fehér rojt, közepén selyem és zseniliával himzett babérszöveg közt aranykehely — alatta Veres Györgyné 1887. felírással. (Ért. 30 forint.)

Fogadják a nemes szívű ajándékozók a leghálásabb köszönet kifejezését. Ajándékaik már magokban is drágák, de még drágábbakká teszi az, hogy azok a brassói leányegyháznak első ajándékozások. Most már csak urvacsorai póhártra lenne szükségünk s ezzel urvacsorai készleteink teljesebb lennének.

A brassói unitárius leányegyház gondnoksága nevében

Brassó, 1887. július 20.

KILYÉNI ENDRE.

Dr. Brassai Sámuel isk. felügyelő gondnok a természettani szertár részére ajándékozott egy „Villanyos elemet“ (értéke 35 frt) és egy „Gorcsövet“ (értéke 30 frt).

Az isk. kórház részére Kiss Gizella, Széplakról, kinek testvére, Kiss Béla huzamos ideig ápaltatott a kórházban: ajándékozott 6 darab kendőt; Máté Lajosné, Városfalváról, ajándékozott: 2 drb párnahajat, 2 drb kendőt s 1 drb lepedőt; Fon Béla IV. 3 frtot, s Krausz Miksa III. tanuló 4 frtot; ezt jutalmul nyerték a jó tanulásért.

Fogadják a nemes szívű adakozók e helyen is az isk. igazgatóság hálás köszönetét.

Kolozsvárt, 1887. jul. 2-án.

KOVÁCS JÁNOS,
igazgató.

Tekintetes özv. Vajna Józsefné az ádámosi unitárius eklézsia részére ajándékozott egy 50 frt értékű diszes takarót a szószékre; Méltóságos gr. Toldi Horváth Lajosné szül. Betlen Irma ő nagysága szintén egy 50 frt értékű igen szép szószékre való takarót. Isten áldja jó tettükért!

Ádámos, 1887. jun. 2-án.

VAJNA LAJOS,
gondnok.

PÉTERFI SÁNDOR EMLÉK-KÖVÉRE ADAKOZTAK:

Sándor János	1 frt.
Ker. Magvető szerkesztősége	4 frt.

Összesen . 5 frt.

A további adományokat szívesen fogadjuk és nyugtázzuk.

A SZERKESZTŐSÉG.